MIL ANYS DE SANTA MARIA ✠

✠ MIL ANYS DE MATARÓ (1008-2008)

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA

FULLS/88

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2007

FULLS/88

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2007

TAULA

Portada: Logotip de la commemoració *Mil anys de Santa Maria, mil anys de Mataró* (1008-200).
Disseny de Joan Castellà i Oliva, membre de l'Equip del Museu Arxiu.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Mataró
Patronat Municipal de Cultura

Generalitat de Catalunya
Direcció General de Promoció Cultural
Promoció de la Premsa

EDITORIAL

MIL ANYS DE SANTA MARIA, MIL ANYS DE MATARÓ

El primer document conegut que esmenta la parròquia de Santa Maria, és datat el 25 de març de 1008. Per això, el 25 de març de l'any vinent farà mil anys.

El document deixa ben clar que aleshores ja existia la parròquia, l'origen de la qual es perd en el temps. I és igualment clar que, si existia la parròquia, existia poblament al seu entorn. És per això que, del document, es dedueix que ja en aquell moment també existia Mataró.

Per tant, el document justifica la doble commemoració, mil anys de Santa Maria, mil anys de Mataró.

El Museu Arxiu de Santa Maria presenta en aquest número dels *FULLS* la proposta dels actes commemoratius que pensa celebrar, de manera conjunta, amb l'Ajuntament de Mataró i la parròquia de Santa Maria, en el benentès que tant la ciutat, com la parròquia, organitzaran actes cívics i religiosos com a commemoració.

A més d'això, el Museu Arxiu de Santa Maria, també en aquest número dels *FULLS*, inicia la publicació de la documentació antiga, coneguda, referent a la parròquia, amb l'intent de formar un «corpus» del tema. I, a la portada, presenta el logotip o emblema que utilitzarà durant la commemoració.

MIL ANYS DE SANTA MARIA, MIL ANYS DE MATARÓ

Proposta d'actes commemoratius del mil·lenari del primer document conegut que esmenta la parròquia de Santa Maria de Mataró.

ANTECEDENTS

Els primers documents que coneixem que fan referència a la nostra població pertanyen als anys 949 i 974, però l'anomenen Alarona, nom, sens dubte, derivat de la Iluro romana.[1] Tot i que ja pogués haver-hi formada parròquia a aquells anys, caldrà esperar fins al 1008 per enregistrar el primer document que esmenti d'una manera fefaent la parròquia de Santa Maria: «Parrochiam Sancta Maria que dicunt Civitas Fracta».[2] Així ho fa donant-li, precisament, aquest nom d'origen encara incert. Més endavant (1053), també trobarem esmentada la seva església: «...in Civitate Fracta, iuxta ecclesiam Sancte Maria»[3] i alguna vegada (1024) la veurem, àdhuc, amb els dos noms plegats: «S. Marie de Civitate Fracta qui dicitur Alarona».[4] De fet, el nom més corrent que aleshores es troba és el de Civitas Fracta, però a vegades també apareix el de Ciutat Freta. Ambdós noms aniran evolucionant al llarg dels temps, i prendran les formes errònies de Ciutat Tracta i de Ciutat Treta, però ja a mitjan segle XIV desapareixen gradualment i, tant la parròquia com la vila, seran conegudes amb el nom de Mataró, prenent així la denominació del castell que hi havia aixecat al turó de Mata, al llevant de la població.[5]

CONTINGUT DEL DOCUMENT DE L'ANY 1008

Es tracta d'un contracte de permuta de terrenys convingut entre Aeci, bisbe de Barcelona i el seu col·legi canonical, i Auruci o Oruç Grec, jutge.

Al document es manifesta que les terres (són) en diversos llocs, conreades i ermes, i que es troben en la *Maritima*, en el terme de Mata, a l'apendici de la parròquia de Santa Maria «que dicunt Civitas Fracta», entre la riera de Valldeix i la de Llavaneres i entre la serra que separa Mata i Dosrius i el mar. Es bescanviaven per unes mujades de vinya que eren en territori de Barcelona, i dues unces d'or.

El compromís es troba datat a 8 de les calendes d'abril de l'any XII «regnante Roberto rege franchorum», seguint, doncs, amb el costum d'aquells temps de fer-ho segons la cronologia dels reis de França, que equival al 25 de març de l'any 1008.

Per tant, el 25 de març del proper any 2008 farà mil anys de la signatura d'aquest contracte, que no són pas pocs.

EL MIL·LENARI DE SANTA MARIA ÉS TAMBÉ EL MIL·LENARI DE LA CIUTAT

El document de l'any 1008 justifica d'una manera fefaent que, aleshores, ja existia la parròquia, l'origen de la qual es perd en el temps.

I també que, existint la parròquia, hi havia un poblament al seu entorn o demarcació. La parròquia aglutina el primer nucli de població, potser encara format per masies escampades pel terme, li dóna nom i suport a redós de la seva sagrera i serà el veritable «motor» de la vila medieval, fins a la segona meitat del segle XV, quan té lloc la constitució del municipi.

Per tant, parlar del mil·lenari de Santa Maria, és també parlar del mil·lenari de Mataró, de la vila, després ciutat, originada al seu entorn.

LA COMMEMORACIÓ DEL MIL·LENARI

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria es proposa de commemorar el Mil·lenari de la parròquia i de la vila, actualment ciutat. Amb aquest objecte, ha demanat el patrocini i la col·laboració de l'Ajuntament de Mataró, i ha començat a confeccionar un programa de celebracions per recordar l'efemèride de la manera més rellevant.

D'entrada, a l'abril, la celebració d'un acte institucional al saló de plens de l'Ajuntament, per donar relleu als actes commemoratius. Organització d'una exposició a l'estatge del Museu Arxiu i a la capella dels Dolors, sobre orfebreria religiosa mataronina. Al mes següent, la inauguració de la rehabilitació de les seccions del Museu Arxiu, amb motiu de la commemoració del Dia Internacional dels Museus. A continuació, un cicle de

conferències sobre Catalunya i el Maresme a l'entorn de l'any mil. A la tardor, la inauguració d'una exposició amb el tema «Santa Maria, mil anys d'història. Cent anys de fotografia», que clourà les celebracions.

A més, és previst d'editar un cartell commemoratiu del Mil·lenari.

També és en estudi la programació d'un concert d'orgue i un segon concert amb el lema «Músiques de Santa Maria», que donaria a conèixer alguns dels temes musicals que, fins a la primera meitat del segle xx, s'havien interpretat a la basílica.

Fulls del Museu Arxiu es farà ressò puntualment de la celebració dels actes del Mil·lenari.

NOTES

1.- FIDEL FITA, «La ciudad de Alarona (Mataró) a mediados del siglo x,», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, XI-XII (Madrid 1902), 347-348; ORIOL QUADRADA, «El document més antic sobre Alarona (Mataró), *Cingles*, núms. 32-33 (Mataró 1977); JOSÉ Mª. PELLICER, *Estudios histórico arqueológicos sobre Iluro* (Mataró 1887), 46.

2.- Arxiu de la catedral de Barcelona, pergamí B1416. Publicat a LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple* (Mataró 1968), 111-114.

3.- FERRER I CLARIANA, *Santa Maria*, 114-116.

4.- J. RIUS, *Cartulario de «Sant Cugat del Vallès»*, II (Barcelona 1946), 144-145.

5.- JOAQUIM LLOVET, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000), 38.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A LA BASÍLICA DE SANTA MARIA (MATARÓ, MARESME). FEBRER-MARÇ DE 2007

La tercera fase del «Pla Director de Restauració de la Basílica de Santa Maria de Mataró (BORRÀS, GALLIFA I SALICRÚ 2001)» contemplava la intervenció arqueològica a la nau central de l'església. Per aquest motiu, es procedí a la planificació i execució dels primers cinc sondejos arqueològics dins aquesta nau. Entre el 14 de febrer i el 20 de març de 2007 es dugué a terme l'excavació arqueològica a la basílica. L'empresa adjudicatària de l'obra fou ATICS SL, i la direcció tècnica de la intervenció l'efectuà l'arqueòloga Roser Pou i Calvet, segons resolució del director general del Patrimoni Cultural. Un cop finalitzats els treballs arqueològics, es procedí a tapar les restes i pavimentar les zones intervingudes.

RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ: ELS VASOS FUNERARIS MODERNS, LA NAU GÒTICA I LES RESTES TARDOROMANES

La intervenció arqueològica a l'interior de la nau central de la basílica de Santa Maria ha permès documentar com el subsòl està ocupat per un nombre molt important de vasos funeraris de dimensions considerables, destinats a l'enterrament col·lectiu de famílies o gremis. Aquestes tombes, construïdes majoritàriament entre els segles XVII i XVIII, tenen planta rectangular i unes dimensions que oscil·len entre l'1.50 i 2 m d'amplada, els 2 m de llargada i fins a 2,50 d'alçada. La construcció d'aquestes tombes afectà quasi per complet les restes més antigues, tant de les esglésies anteriors (gòtica i romànica) com de les restes d'època romana. Els sondejos realitzats a l'interior de la nau han evidenciat l'alta densitat d'aquest tipus d'estructura, aprofitant en alguns casos tot l'espai possible. S'han localitzat un total de catorze tombes d'aquestes característiques.

A la zona de la porta d'accés des del carrer, on es localitzaren els sondejos núm. 4 i 5, es van documentar estructures d'enterrament que no corresponen a aquesta tipologia constructiva. En aquests casos, es tracta de fosses simples excavades en els estrats d'època tardoromana. Una d'elles correspon a una ossera, en la qual es localitzaren restes humanes en total desconnexió anatòmica i, l'altra, a una fossa comuna, en la qual es van dipositar diferents individus (adults i infantils) en taüts de fusta que encara es conservaven. Aquests enterraments es situarien cronològicament entre els segles XVII i XVIII.

En els sondejos 1, 2 i 3, s'han documentat les restes, a nivell de fonamentació, de dos pilars de la nau gòtica i l'arrencament de l'absis. La fonamentació dels pilars d'aquesta nau està construïda amb blocs irregulars i morter de calç, que forma una estructura quadrangular molt

Sondeig núm. 1. Arrencament de l'absis de l'església gòtica i vasos funeraris moderns.

massissa. Igualment, la fonamentació de l'absis manté les mateixes característiques. Pel grau de conservació d'aquestes estructures, es pot veure com la remodelació i construcció de la nova església al segle XVII suposà la total destrucció de les estructures anteriors. Amb l'evidència d'aquests pilars s'ha pogut constatar el que es coneixia per la documentació. L'església gòtica estaria formada per tres naus, separades per pilars o columnes. L'amplada total de l'església correspondria a l'amplada de la nau central actual i la capçalera, formada per l'absis i dues capelles laterals, es localitzaria davant de l'altar major actual.

Malgrat que el subsòl de Santa Maria ha sofert alteracions importants a causa, principalment, de la proliferació de vasos funeraris d'època moderna, en alguns punts, concretament a la part més propera a l'entrada principal, es conserven estructures tardoromanes força malmeses. Aquestes estructures són un àmbit construït en època romana tardana (construït sobre un terraplenament del segle IV i reformat al segle VI), un enterrament d'un neonat relacionat amb la reforma d'aquest mateix àmbit, diferents sitges amortitzades entre els segles V-VI i estrats de terraplenament del segle VI-VII.

Els murs que conformen l'àmbit esmentat estan construïts amb blocs de petites dimensions i material constructiu aprofitat (tègules i laters) lligat amb morter de calç. Aquests murs, tenen una amplada de 60 cm i conserven una alçada màxima d'1 m. Aquest àmbit (mesura a l'interior 2,60 x 1,80 m) es construí sobre un terraplenament que s'ha pogut datar entre finals del segle III inici del IV. En l'estrat de terraplenament més antic, previ a la construcció de l'estructura, es localitzà una moneda, en molt bon estat de conservació, de l'emperador Numerià (283-284) dC.

L'ÀMBIT S'UTILITZÀ DURANT ELS SEGLES IV-V, I S'AMORTITZÀ I REMODELÀ CAP ALS SEGLES VI-VII.

Cap al segle VI pateix una reforma important, en la qual en el mur est es recolza una estructura que discorre est-oest i que està formada per material constructiu reciclat (carreus, base de columna...). A aquesta remodelació, s'hi relacionen estrats que s'han pogut datar del segle VI.

Relacionat amb la reforma del segle VI es va documentar la inhumació d'un individu nounat. Aquest enterrament estava orientat E-O amb el cap a l'oest (el crani no es

Sondeig núm. 3 i 4. Vista general de l'àmbit tardoromà i tombes modernes.

conservava). L'individu estava dipositat amb l'esquena plana al terra i les extremitats, tant superiors, com inferiors, completament estirades.

Just davant de la porta principal i per sota de la fossa comuna moderna, es van poder localitzar tres sitges excavades al subsòl geològic i amortitzades amb material dels segles V-VI. D'aquestes tres sitges, només se'n va excavar una en la seva totalitat, que presentava una secció globular i conservava 1,40 m de fondària. Les dues sitges restants no es van poder acabar d'excavar per raons de seguretat.

CONCLUSIONS

Les diferents intervencions arqueològiques que s'han dut a terme al llarg dels anys dins l'àmbit de la ciutat romana d'Iluro, han evidenciat canvis importants pel que fa a l'organització i urbanisme de la ciutat en cronologies que abasten des del segle IV fins al VII. Formant part d'aquests canvis, trobem el terraplenament o modificació d'alguns carrers, com el Cardo Maximus, l'amortització d'algunes edificacions i l'excavació de grans retalls amortitzats com a abocador. La ciutat ha canviat, es desconeixen les construccions destinades a l'hàbitat o a diferents activitats econòmiques, però es coneixen les estructures d'emmagatzematge (sitges) i les estructures funeràries. En aquest context, les darreres intervencions a la zona de Santa Maria, han permès documentar la concentració en aquest punt de tot un seguit de sitges amortitzades en aquesta cronologia tardana i el conjunt funerari paleocristià. Aquesta centralització a la zona alta de la ciutat ocuparia el que, en etapes anteriors, era ocupat igualment pel seu centre administratiu, el *forum*.

En un moment entre el segle IV i V, es basteix un edifici situat a l'interior de l'actual basílica. Al voltant d'aquest edifici es situen tant les estructures d'emmagatzematge (sitges), com les d'enterrament. Aquest edifici pateix remodelacions al llarg dels segles V-VI. Per a aquests arranjaments, s'utilitzen materials reciclats de les diferents edificacions anteriors del mateix indret (base de columna, carreus...). Les característiques d'aquesta construcció, la seva datació tardana, la seva ubicació.., han fet identificar-la, amb prudència, amb la primera edificació dedicada al culte cristià de la ciutat.

Roser Pou Calvet (ATICS SL)

CONVOCATÒRIA DE LA *XXIV SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la *XXIV SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*, prevista, en principi, per al dissabte dia 24 de novembre de 2007.

Per això convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació, perquè puguin presentar comunicacions escrites. Hauran de ser inèdites i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. En cas que el nombre total de comunicacions sigui elevat, a criteri de l'organització, es podrà limitar a una sola per participant.

S'hauran de presentar escrites a màquina, a doble espai, sobre fulls DIN A4 (30 línies per 70 espais), deixant un marge a l'esquerra d'uns dos centímetres aproximadament, amb una extensió màxima de 15 pàgines. En qualsevol cas, atès que és molt difícil d'establir el límit en format DIN A4, es considerarà que amb text, imatges i quadres, no podrà superar les 20 pàgines del format final de publicació de la Sessió d'Estudis. Si és possible, adjuntar suport informàtic.

En l'acte de la sessió es llegiran els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col·loqui. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material audiovisual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 17 de novembre de 2007. Podran ser trameses per correu al MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c/ Beata Maria, 3, 08301 Mataró; per correu electrònic (enricsubina@yahoo.es) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (divendres i dissabtes, de 6 a 9 h).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà el conjunt de les comunicacions.

L'anàlisi d'una poesia satírica inclosa en un manuscrit del fons ACP Garrofers de Mataró, del qual és autor Vicenç Monner i Pijoan, permet de plantejar noves dades sobre la imatge de la Mare de Déu del retaule del conjunt dels Dolors, de Santa Maria de Mataró.

MONNER CONTRA CAMÍN. UNA IRADA PROTESTA

Entre 1839 i 1853, Francesc Camín, conegut pel monjo Camín, fou corrector de la Venerable Congregació dels Dolors de l'església parroquial de Santa Maria de Mataró. En aquest període, foren efectuades importants reformes al retaule i al cambril de la capella dels Dolors, així com a la imatge de la Mare de Déu, de les quals vam parlar a la *I Sessió d'Estudis Mataronins*.[1] El recent descobriment d'un manuscrit de l'època[2] aporta notícies que ens permeten entendre la modificació de la Pietat de Mataró portada a terme pel monjo Camín.

EL MONJO CAMÍN

Francesc de P. Camín i Bonet neix a Mataró el 23 d'octubre de 1785, en una antiga família d'apotecaris, amb casal a la cantonada dels carrers d'en Pujol i de Santa Maria. El jove Francesc entra al noviciat de Poblet el 1804 i professa a l'orde del Císter el 1805. El 1809 és ordenat de prevere. Quan, durant la Guerra del Francès, els monjos han d'abandonar Poblet, Francesc Camín s'està a Mataró i exerceix el sacerdoci a Santa Maria. Acabada la guerra torna a Poblet, on ocupa diversos càrrecs. Més tard, serà desterrat per les seves idees carlistes al monestir de Rueda, on guanyarà la plaça de lector de Filosofia i Teologia. Allí el troba l'exclaustració de 1835, i retorna a Mataró, on residirà a la casa pairal. El 1839 obté el benefici de Sant Esteve, a Santa Maria, i és nomenat corrector de la Congregació dels Dolors. S'està en aquest càrrec fins que és forçat a dimitir el 1853, després de cinc anys de conflictes amb el rector Batllevell. Morí, com el seu rival el rector, durant l'epidèmia de còlera de 1854, tots dos del contagi per haver estat assistint els malalts.

En deixar el càrrec de corrector, Camín va presentar un estat de comptes,[3] en el qual moltes de les partides referides a les obres de reforma de la capella estan descrites de forma genèrica. Però hi queda molt clar l'encàrrec d'un nou cap, per a la imatge de la Mare de Déu, a l'escultor i pintor Lluís Vermell, que en aquells anys residia a Mataró.[4] El cap de la Verge fou molt elogiat; el mateix autor assegurava que era l'única escultura de la qual se sentia plenament satisfet des del seu retorn de Roma.

La imatge, tal com la va deixar Camín, és la que, sortosament, podem admirar i venerar a la seva capella. Vesteix l'hàbit negre dels servites, de roba; porta corona reial i l'aurèola de raigs amb les dotze estrelles, i el cor amb les set espases, tot de plata. La imatge del Crist, talla del segle XVII i única resta de l'escultura original, l'ornaren també amb una corona d'espines i l'aurèola de tres grups de raigs, igualment de plata, com s'acostumava a fer en les representacions del Natzarè.

Creiem que la reforma degué ser ben acceptada i fins i tot elogiada, però l'aparició del manuscrit que motiva aquest article ens mostra que també hi hagué veus de protesta.

EL POEMA DE *NOSTRA SENYORA DE LA PACIÈNCIA*

Vicenç Monner i Pijoan (Mataró, 1791-1867) pertanyia a una família de propietaris de Mata tradicionalment inscrita a la Congregació dels Dolors. En sabem ben poc; que estigué casat dues vegades, que no consta com a congregant dels Dolors i que seguia de prop la capella de música i la casa escolàpia de Mataró. Se n'ha conservat un quadern manuscrit en el qual copiava sobretot textos versificats, la majoria seus. El que ens ocupa és un llarg poema titulat *Nostra Senyora de la Paciència* i datat el 7 de desembre de 1846, en el qual expressa, de forma irada i desmesurada, la seva indignació per la modificació que Camín havia fet de la imatge de Maria Dolorosa.[5] La seva protesta ens ha fet conèixer com era la imatge abans de la reforma.

A *Nostra Senyora de la Paciència*, Monner explica el cas, suposadament ocorregut a Madrid, d'uns jueus que tenien una imatge del Natzarè i que cada divendres es reunien per ultratjar-la i fer befa de la Passió, i el compara amb el que s'ha fet a Mataró:

> «Com ab sanch freda aquesta Ciutat mira[6]
> En cas que pot de Deu encendrer l'ira?...
> Un cas identich en est Poble passa,
> Que de dolor als cors mes durs traspassa.
> ¡Maria, dich, rebut ha tal ultratge
> En sa sagrada y dolorosa Imatge!...
> Y esta Ciutat, que tant en estos dias
> S'esmera ab ella, veu que mans impias...
> Impias mans, y â tal s'atreveixen
> Impunes son del càstich que mereixen!...
> ¡Crimen atroz!... la Verge mes sagrada
> veurerse tant vilment decapitada!...»

Monner considera Camín pitjor que els jueus que crucificaren Jesucrist perquè aquests, almenys, respectaren Maria. Invoca els àngels del cel i el Boanergues[7] perquè treguin de la Terra el qui anomena *monstre*. Diu també que, de la mateixa manera que els jueus cometeren un deïcidi, Camín ha comès un matricidi, i l'anomena Ben-Oni.[8]

Parla també de la nova testa i del mantell negre que li han posat i, contrastant amb les seves greus acusacions, fa parlar Maria amb paraules compassives:

> «Alsar lo nou cap ab treball procura;
> De son trist rostro alsant lo negre manto,
> Sufocant mil respirs y l'amarch llanto,
> Que fixa en mi sa dolorida cara,
> Y qu'est fatal enigma axí m' declara:
> ¡Ay, fill! No sabs tu la gran diferencia
> Que hi ha de ton enuitg a ma Paciencia...
> Tots me sou fills, que ab cor lo mes tierno amo...
> Contra eix Caín[9] venjansa no reclamo:
> Perquè no pense quel's ulls li retiro
> Al Cel com antes ja veus que no miro;
> Si qu'en mon Fill los fixo, y mentres ploro
> A favor d'ell sa pietat imploro.»

Malgrat la insistència de Monner en les seves acusacions, a la fi del poema posa en boca de Maria aquestes paraules:

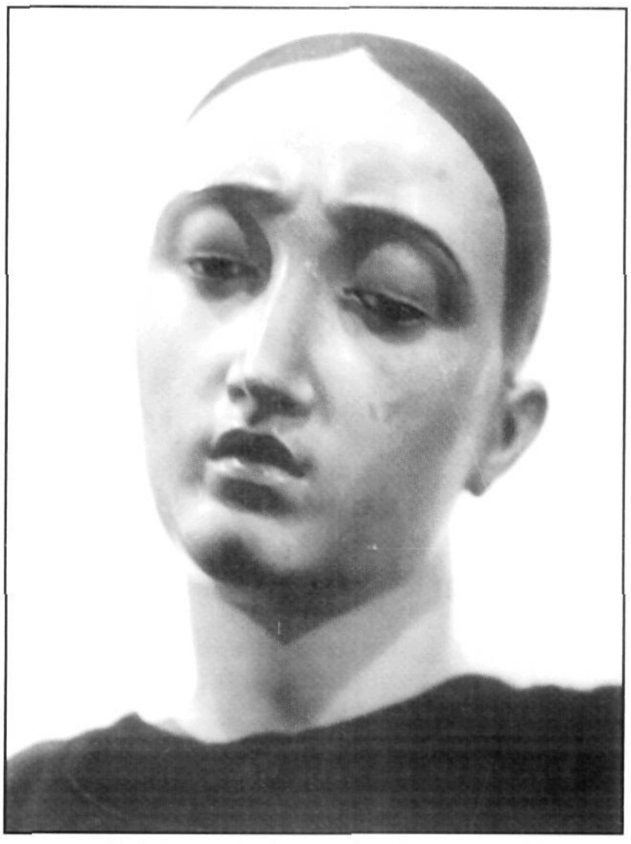
> «Reyna dels Mártirs sols en l'anima era;
> Ara en lo Cos ho só en certa manera:
> Mon Fill aixis ho vol, axi ho decreta;
> Fent ma semblansa ab Ell del tot completa.»

LA REFORMA DE LA IMATGE DE LA MARE DE DÉU DELS DOLORS

La imatge de Maria amb el Crist a la falda forma el grup de la Pietat. El poema de Monner ens assegura que l'antiga imatge de Maria mirava al cel, tal com Viladomat la presentà a l'estudi preparatori i a la pintura del Sisè Dolor de la

Antoni Viladomat, dibuix preparatori per a la representació del Sisè Dolor. Arxiu del MNAC.

Testa nua de la imatge de la Mare de Déu que presideix la Capella dels Dolors, obra de Lluís Vermell (1846). Foto Miquel Sala Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mare de Déu amb els vestits i la corona. Foto Miquel Sala Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Corona; amb aquesta actitud, sembla que Maria ofereix al Pare el cos del Fill que té a la falda, com fa el sacerdot en la celebració eucarística, un element teològic tanmateix molt poc corrent en la iconografia de la Pietat. Ja hem dit que el grup escultòric original era del segle XVII. Les imatges d'aquesta època, tallades en fusta i policromades, ens presenten Maria, en totes les escenes de la Passió, amb el vestit de tons vermellosos i el mantell blau. I també en les pintures, com es pot veure en les de Viladomat a la mateixa capella; amb la sola excepció del quadre de la Pietat, sisè misteri de la Corona Dolorosa, en el qual Maria vesteix l'hàbit negre dels servites. Aquest únic vestit negre del conjunt de pintures, ens fa pensar que podria haver estat repintat sobre l'original.

En el segle XVII s'inicià a Itàlia el costum de vestir les imatges i les pintures de Jesús i de Maria amb l'hàbit de l'orde que els venerava. El papa Urbà VIII ho va prohibir, però els servites demanaren una excepció a aquesta norma i un nou papa, Innocenci X, declarà: «El Decret no es refereix a la vostra religió, ja que no sou vosaltres que vestiu la verge amb el vostre hàbit, sinó que porteu el mateix vestit que Maria en la seva viduïtat».[10] Un exemple en pintura, el tenim en el Via Crucis de la capella, obra de Viladomat, en el qual la figura de Jesús porta l'hàbit i el cordó dels franciscans, que foren els propagadors d'aquesta devoció. En canvi, el costum de vestir les escultures amb hàbits no arrelà a la nostra terra fins al segle XIX; anteriorment, en el XVIII, es troben només alguns casos, principalment en imatges processionals i en algunes escultures de l'Amadeu.

Es veu clar, doncs, quin era el motiu del corrector Camín per reformar la imatge: poder vestir-la a la moda del temps amb l'hàbit servita, cosa que no es podia fer amb l'escultura antiga perquè tenia el cap enlairat mirant al cel i perquè el mantell formava part de la mateixa escultura. Lamentablement, el cap original de Maria fou destruït; la resta de la talla va sofrir mutilacions considerables en ser reduïda a suport de la roba, i acabà perdent-se també. Com hem dit més amunt, sols el Crist que es venera avui a la falda de la imatge reformada pertany al grup primitiu.

El poema de Monner, malgrat els exabruptes i exageracions, ens ha fet llum sobre un episodi de la petita història de la capella dels Dolors.

Rafael Soler Fonrodona

NOTES

1.- RAFAEL SOLER FONRODONA, «Un capítol de la petita història de la Capella dels Dolors», *Sessió d'Estudis Mataronins 1984*, Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1985).

2.- VICENÇ MONNER PIJOAN, «Nostra Srâ. de la Paciencia (17D[bre] 1846)», Fons ACP Garrofers, Ms II, f. 23v-25v (1846).

3.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (=MASMM), Congregació dels Dolors, comptes del corrector Camín.

4.- Lluís Vermell Busquets (1814-1868). Famós, sobretot, per les seves miniatures d'una meticulositat quasi fotogràfica, en les quals feia constar «hecho sin máquina», ja que aleshores es coneixia la «portentosa máquina de Daguerre».

5.- Datat amb pocs dies de diferència, al quadern hi ha també un poema denigratori en forma d'endevinalla del nom de Camín, que acaba amb els versos *Ja veitg que ma ploma fatua / Fa que atinarho no sap: / Só qui fiu llevar lo cap / À la Gran Verge en estátua* («Enigma (12 D[bre] 1846)» [full 22r2]). Uns mesos més tard, en un epitafi burlesc, el tracta de jueu i de judes («Al monjo Camín», Epitafi n. 26, 7-III-1847 [full 41r1]).

6.- Transcrivim respectant les grafies i la puntuació originals; solament hem desplegat les abreviatures.

7.- Marc 3, 17. Boanergues o Fills del Tro, apel·latiu donat als apòstols Jaume i Joan; en aquest cas es refereix a Jaume, vencedor dels moros.

8.- Gènesi 35, 16-19: Raquel dóna llum al seu segon fill en un part dificultós; sentint-se morir, li posà el nom de Ben Oni (fill de la meva pena). Jacob canvià aquest nom de mal averany, que hauria recordat que el naixement fou la causa de la mort de la mare, per Benjamí (fill de la meva dreta).

9.- «Caín» (Caïm), malnom donat a l'època almenys a un [¿altre?] membre de la família Camín.

10.- FRAY LORENZO REYMÚNDEZ OSM, *Congregante y Siervo Perfecto de la Santísima Virgen de los Dolores* (Barcelona 1816), p. 18-19.

Montserrat Gurrera i Lluch, doctora en pedagogia, membre de l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria, documenta tot seguit l'activitat educativa, quant a l'ensenyament d'adults, que va realitzar l'Ateneu Mataronès, centrada entre els anys 1854 i 1858.

LA INFRAESTRUCTURA EDUCATIVA DE L'ATENEU MATARONÈS I LA SEVA RELLEVÀNCIA EN L'ENSENYAMENT D'ADULTS. INICIS I PRIMERS ANYS (1854-1868)

A principis de segle XIX no tenim constància que a la ciutat es porti a terme cap iniciativa, d'una mínima envergadura, adreçada a l'ensenyament d'adults. En canvi, som davant una societat majoritàriament analfabeta, sense un sistema educatiu definit ni una xarxa educativa, i el nivell d'escolarització és molt baix.

Les primeres respostes educatives rellevants adreçades a joves i adults s'inicien a partir de meitat de segle i la més important és la de l'Ateneu Mataronès. Es funda amb el nom de Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció i al cap de poc temps ja es coneix amb aquell nom, perdurant fins al 1890. El seu objectiu és difondre la cultura a totes les classes socials, i en aquest sentit desenvolupa tot un seguit d'activitats amb una organització i infraestructura que li permeten poder portar a terme, i progressivament ampliar, els seus plantejaments.

Amb posterioritat al 1868 neixen una sèrie d'entitats molt diverses que, sovint, porten a terme accions culturals i desenvolupen una activitat important en la formació d'adults, amb l'objectiu de completar la seva mínima formació de base. També es va consolidant tota una oferta formativa de petits centres privats que ofereixen classes a alumnes que ja treballen, però amb una incidència molt més limitada.

D'altres autors[1] han estudiat la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció i l'Ateneu Mataronès, nosaltres volem aprofundir especialment en la seva vessant educativa i la infraestructura que la fan possible.

LA SOCIETAT MATARONESA D'AMICS DE LA INSTRUCCIÓ

La Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció, tal i com ja sabem pels estudis de diversos historiadors locals, es funda a la ciutat el setembre de 1854, per part d'un petit grup de ciutadans de la classe petitburgesa i progressista, que també pren part activa en altres iniciatives culturals. Els seus objectius són la modernització del saber i la seva extensió a totes les capes socials, especialment la dels treballadors, com a classe més desafavorida.[2] L'impulsor i fundador de l'entitat és Josep Garcia Oliver, que té el suport de Narcís Carbó, Josep M. Arnaiz, Jeroni Boada, Benvingut-Josep Ferrer, Joan B. Viza, Miquel Collet, Ignasi Caballol, Miquel Valls i Josep Riva. La seva ubicació és al carrer Nou, número 13, al costat del Teatre Principal.[3] Amb el temps, l'entitat hereva d'aquesta, l'Ateneu Mataronès, s'enorgullia de ser el primer ateneu de Catalunya dedicat a les classes proletàries.

Notícia sobre l'Ateneu Mataronès.
Any 1862.

ATENEO MATARONÉS

PROTEGIDO POR EL

M. I. AYUNTAMIENTO.

Año noveno.

En virtud de lo dispuesto en el art. 19 del Reglamento, el dia 15 del actual se abrirán las siguientes asignaturas.

CLASES PARTICULARES.

Lecciones de Economía política. — Los lúnes de 8 á 9 de la noche á cargo del sócio académico-profesor *D. José Garcia Oliver*.

CLASES PÚBLICAS.

Lectura. = Todos los dias no festivos, de 8 á 9 de la noche, desempeñada por el sustituto *D. Juan Vallllloveras*.

Escritura. — Carácter español é inglés. — Todos los dias no festivos, desempeñada por el sustituto *D. Antonio Carbonell*.

Aritmética. — Todos los dias no festivos, de 8 a 9 de la noche, desempeñada por el sócio profesor *D. Domingo Mayol*.

Gramática castellana. — Los lúnes, miércoles y viernes de 9 á 9 y ½ á cargo del sustituto *D. Antonio Carbonell*.

Teneduría de libros. — Los martes, jueves y sábados, de 7 á 8, á cargo del sócio profesor *D. José Grau y Cruixent*.

Dibujo lineal, de adorno y de paisaje. — Todos los dias no festivos, de 8 á 9, á cargo del sócio profesor *D. Miguel Valls*.

Taquigrafía. — Los martes, jueves y sábados, de 8 á 9, á cargo del sócio profesor *D. José Corsi*.

Francès. — Todos los dias no festivos, de 7 á 8, á cargo de los sócios profesores *D. José Garcia Oliver, y D. José Grau y Cruixent*.

Inglés. — Los lúnes, miércoles y viernes, de 7 á 8, á cargo del sócio académico profesor *D. José Garcia Oliver*.

Para seguir cualquiera de estos cursos se necesita una papeleta de matrícula que desde hoy se librará en la Secretaría de 8 á 9 de la noche, á todos los que, teniendo la edad de 15 años, sean presentados por uno de los Sres. sócios continuados en la siguiente

Ara, en aquest estudi, el que pretenem és endinsar-nos en els seus objectius, organització i activitats que desenvolupa a partir de dos documents publicats els dos primers anys de la seva existència:

- *Reglamento de la Sociedad de Amigos de la Instrucción establecida en Mataró*. Imprenta Americana, 1854.

- *Reglamento de la Sociedad Mataronesa de Amigos de la Instrucción*. Mataró: Imprenta de José Abadal, 1855.

El primer reglament està compost per trenta-quatre articles, dividits en cinc apartats referents a l'organització general de l'associació, als socis, a les reunions privades, a les reunions públiques i a la direcció.

El segon, segueix les mateixes línies base i objectius principals que els de l'any anterior, però passa a tenir cinquanta-un articles, en els quals es desenvolupen més els aspectes referits als diferents tipus de socis i l'ensenyament, així com als òrgans directius i administratius de la societat, molt probablement fruit de l'ampliació de la societat i la importància que van adquirint aquests apartats.

Per a una millor interpretació dels continguts que tracten, els agruparem segons es refereixin a objectius, membres de la societat, la junta directiva, les acadèmies, lliçons públiques d'ensenyament obertes a tota la ciutadania, dependències amb un règim específic i infraestructura organitzativa.

Objectius

Els objectius de la societat són la il·lustració i ensenyament mutu de tots els socis, així com difondre a totes les classes de la societat nocions útils de ciències i arts, despertant alhora interès per aquestes matèries.

Els objectius es volen aconseguir fent instrucció primària, lliçons públiques sobre diverses matèries, acadèmies públiques, i organitzant un gabinet de lectura.

Per desenvolupar aquests ensenyaments, s'estimularà els professors i alumnes mitjançant premis, que en el cas dels mestres seran la publicació dels discursos d'una especial qualitat (any 1855).

Membres de la Societat

Poden ser socis totes les persones majors de setze anys, de bona conducta i que vulguin instruir-se. Les dones que en vulguin formar part només cal que ho proposi un membre de la junta directiva, la qual ho haurà d'aprovar. No n'hi ha un nombre fix, i s'aniran ampliant a mesura que augmenti el nombre de socis i la confiança de la ciutadania. Cada soci té un ofici d'admissió a la societat, signat pel president i secretari en paper timbrat. Hi ha tres classes de socis: els de número, els de mèrit i els corresponsals.

Socis de número

Els presenta un membre de la junta directiva i formen part d'una llista que gestiona el secretari feta per ordre d'antiguitat. Poden assistir a totes les reunions públiques i privades, i exposar treballs científics o literaris. Hi ha diversos tipus de socis de número (segons el reglament de 1855):

- Socis: els que només assisteixen a les reunions.

- Socis professors: fan lliçons periòdiques (diàries, dies alternatius o setmanals). Els professors reunits formen una junta que elegeix un cap i un

secretari, els quals presideixen les reunions, que són almenys una al mes, per fer propostes de millora a la junta directiva.

- Socis acadèmics: prenen part de les acadèmies literàries, que estan dividides en les seccions de ciències, literatura i belles arts. Cada secció elegeix un cap i un secretari, els quals presideixen les reunions i dirigeixen els treballs.

- Acadèmics professors: són els socis que, a més de ser socis professors, prenen part en les acadèmies.

Socis de mèrit

Són els que donen lliçons públiques o privades per als socis, ja sigui de matèries que indica la Societat o bé de treballs sobre un tema lliure.

Per ser soci de mèrit cal que una comissió de tres socis de número, tres acadèmics, tres professors i un cap de secció el proposin a la junta directiva, que convoca la junta general per decidir la nova incorporació si les quatre cinquenes parts dels vots dels socis ho aproven. Aquests socis formen la junta directiva, i en cas de ser més de vint n'elegiran tretze per a formar-ne part, i designaran un delegat per cada quinze socis.

Socis corresponsals

Segons el reglament de 1855, són els que remeten al president almenys un treball durant el curs acadèmic, i per ser admesos han de ser proposats per tres membres de la junta directiva.

Reunions privades dels socis de la Societat

Hi ha dues classes de reunions privades: governatives i literàries (o acadèmies). Al reglament de 1854 també hi ha reunions d'ensenyament només per als socis, que les fan els mateixos socis, i són gratuïtes.

Les reunions governatives són les que tracten de la manera com s'organitzen les activitats i n'analitzen els resultats, a més de l'economia de la societat. Són cada final de mes i sempre que hi hagi temes urgents.

Les reunions literàries o acadèmies és on es llegeixen composicions en prosa o vers, memòries, projectes, etc.

Les reunions d'ensenyament són les que els socis poden impartir lliçons als companys sobre qualsevol matèria de les reunions literàries, a més de llengües vives o mortes, però ha de ser aprovat per la junta directiva, no poden interferir en les lliçons públiques i no poden percebre cap retribució.

La junta directiva

La junta directiva està formada pel president, el vicepresident, el secretari, el tresorer, els caps de les tres seccions acadèmiques i un representant dels socis de número.

Els càrrecs es nomenen en junta general i per majoria de vots entre tots els socis. S'elegeixen anualment el president, vicepresident, secretari i tresorer entre tots els socis de la societat, i el representant dels socis de número ha de ser un soci de número.

La renovació dels càrrecs es fa cada any trenta dies abans de l'obertura del curs, i els representants poden ser reelegits. Els càrrecs són obligatoris.

Juntes generals i particulars

Hi ha una junta general cada final i inici de curs. A final de curs, el secretari llegeix la memòria dels treballs i activitats desenvolupats durant el curs anterior. En la de principi de curs (que es fa trenta dies abans de l'obertura del curs següent) es fa l'elecció de càrrecs. La junta general és l'única que pot modificar el reglament, si hi ha una proposta almenys de vint-i-cinc socis.

Les reunions de la junta directiva són cada mes, però el president pot convocar les que cregui oportunes.

Les votacions seran en secret quan hi hagi diversitat d'opinions.

El president

És qui ha de fer complir el reglament, convocar les juntes generals i extraordinàries, signar els acords de la societat, autoritzar les despeses i supervisar els documents que es fan en nom de la societat.

També és responsabilitat seva inaugurar els cursos acadèmics amb un discurs i establir l'ordre dels treballs de les acadèmies.

El vicepresident

Té com a responsabilitats inspeccionar l'establiment, vetllar pel règim intern i visitar les classes almenys un cop al mes.

També és l'arxiver, el bibliotecari, i té la direcció del gabinet de lectura.

El secretari

És qui porta els llibres d'actes, còpies d'oficis, comptes de la societat, i altes i baixes de socis.

El tresorer

És el responsable de portar els llibres de caixa i de registre de fons, així com de presentar els comptes a la junta general. Només abona les quantitats que tinguin el vist-i-plau del president.

Les acadèmies

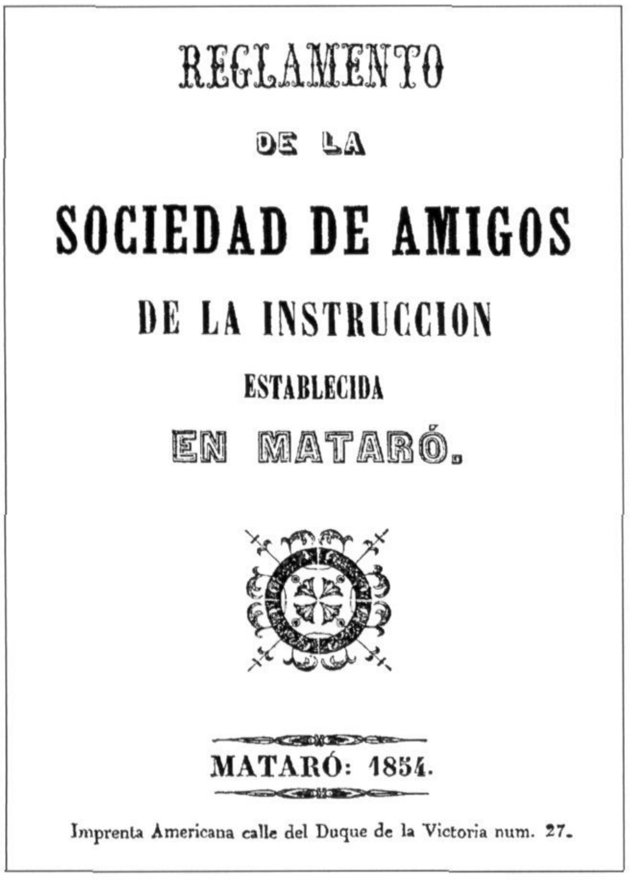
Les acadèmies consisteixen a llegir composicions en prosa o vers sobre els diversos rams del saber, sempre que no siguin ni de política ni de religió, i els temes són aritmètica, àlgebra, geometria, geodèsia, mecànica, cosmografia, geometria descriptiva, química, física, mineralogia, zoologia, botànica, agricultura, geologia, literatura general i castellana, història, geografia, cronologia, arquitectura, arqueologia, tecnologia (maquinària, serralleria, construcció, fusteria, tipografia, tintoreria, rellotgeria, etc.), dibuix lineal, gravat, taquigrafia i declamació.

Les acadèmies es divideixen en les seccions de ciències, literatura i belles arts. Les fan els socis acadèmics, els socis professors, els professors acadèmics, els socis de mèrit i els corresponsals. Després de la lectura hi ha un col·loqui.

Abans de llegir qualsevol discurs, els acadèmics de cada secció sobre la qual tracta l'article revisen el treball i n'informen al president de la societat, i si l'informe és favorable l'autor el pot presentar a la Junta Directiva, perquè hi doni el vist-i-plau.

Hi ha un ordre rigorós d'exposició de treballs: president, vicepresident, secretari, tresorer, els membres de les acadèmies amb aquest ordre: caps de secció, secretaris i vocals per ordre d'edat. Els discursos dels socis de mèrit i els corresponsals s'intercalen per ordre del president de la societat.

Es fan els diumenges. Hi ha acadèmies públiques i privades, i a les darreres es convida mitjançant paperetes que es reparteixen entre els socis.

REGLAMENTO

DE LA

SOCIEDAD DE AMIGOS

DE LA INSTRUCCION

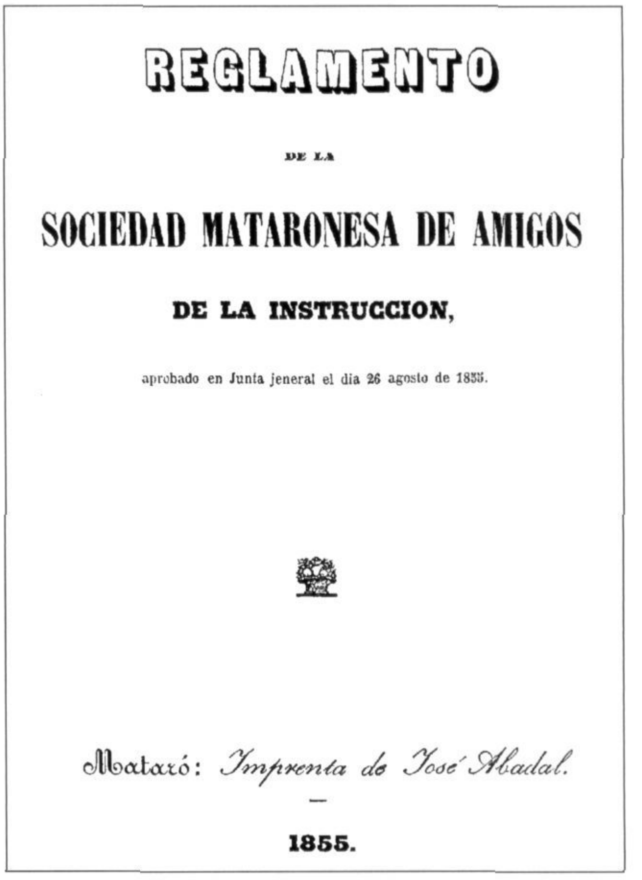
ESTABLECIDA

EN MATARÓ.

MATARÓ: 1854.

Imprenta Americana calle del Duque de la Victoria num. 27.

Capçalera del *Reglamento de la Sociedad de Amigos de la Instrucción, establecida en Mataró.*

REGLAMENTO

DE LA

SOCIEDAD MATARONESA DE AMIGOS

DE LA INSTRUCCION,

aprobado en Junta jeneral el dia 26 agosto de 1855.

Mataró: Imprenta de José Abadal.

1855.

Capçalera del *Reglamento de la Sociedad Mataronesa de Amigos de la Instrucción.*

Lliçons públiques d'ensenyament obertes a tota la ciutadania

Són lliçons gratuïtes impartides pels socis professors i de mèrit, però alguns casos es pot encarregar la instrucció primària a professors pagats per la societat.

Els alumnes

Els assistents com a alumnes han de tenir més de quinze anys, però poden ser més petits si el professor de l'assignatura ho autoritza. Hi ha dues classes d'alumnes: oients i matriculats. Els alumnes matriculats han de fer-ho durant el mes de setembre, i la papereta (signada pel president i pel secretari) l'han d'ensenyar al professor el primer dia de classe. Els alumnes de les classes d'instrucció primària han d'acreditar que són pobres. Els alumnes que molestin o no es portin bé són expulsats pel mestre, amb l'aprovació prèvia del president.

Els nivells i matèries

Són classes d'ensenyament primari, però també poden ser de qualsevol matèria de les establertes per les reunions literàries i de llengües. Normalment, les lliçons són expositives i els assistents es limiten a escoltar, però en ciències i arts aplicades es poden fer preguntes seguint un protocol.

Els premis

Consisteixen en llibres, instruments, models, etc., i només en poden tenir els alumnes matriculats. Els lliura el president en un diumenge que hi ha acadèmia. El primer es dóna a l'alumne amb més talent, aplicació i bon comportament, i és proposat pel professor i aprovat per unanimitat en la junta de professors; els altres premis són atorgats als alumnes més avantatjats de cada classe. D'aquests actes de repartiment, se'n fa tota la publicitat possible.

El calendari i horaris

El curs s'inicia el 15 de setembre i acaba el 15 de juny. Les classes són de 7 a 9 de la nit tots els dies no festius, però també se'n poden fer altres hores del dia, si la junta directiva ho aprova. També es vetlla perquè es puguin obrir classes dominicals.

Dins de l'horari es desenvolupen diferents ensenyaments, i les classes d'una assignatura no es fan cada dia. A l'entrada de l'establiment hi ha un horari amb els dies, hores i classes en què s'imparteixen les matèries.

Dependències amb un règim específic

Hi ha dues dependències que tenen un règim particular: el gabinet de lectura i la sala de personalitats rellevants.

En el gabinet de lectura hi ha els principals diaris nacionals i estrangers, a més de les obres que es puguin comprar. L'horari és de nit i el fixa la junta directiva.

En la sala de personalitats rellevants hi haurà els retrats o relació de noms de socis de mèrit o acadèmics de reputació reconeguda, la relació de professors que tinguin bons resultats, la relació dels socis o alumnes que porten a terme una obra artística rellevant i, finalment, la relació de persones que ajuden la societat però que no tenen el títol de benefactors.

Infraestructura organitzativa

Les quotes, les fixa cada soci, el mínim és 5 rals al mes, i consta al costat del seu nom en la llista de socis. Només els socis professors estan exempts de pagar.

Les despeses de local, mobles, material i llum són les mínimes possibles, i es vetlla perquè siguin assumides per alguna corporació o establiment, ja sigui fent-se càrrec del cost o per subministrament gratuït. Es milloren sempre que els fons ho permeten.

Els premis, millores del local, donacions, diaris, quadres, instruments, etc. són donatius voluntaris, i si són molt importants la junta general pot donar, a qui fa l'aportació, el títol de benefactor de l'establiment.

Hi ha un conserge nomenat per la junta directiva, que té cura de la neteja i vigilància de les classes.

* * *

Aquests reglaments, vigents des de la seva fundació, ens fan evident que la societat té una organització i definició prou sòlides, i aquestes en fan preveure una continuïtat, si bé ja serà com Ateneu Mataronès.

De les realitzacions concretes de la societat durant aquests dos primers anys no tenim dades,

però coneixem algunes de les peticions que es fan a l'Ajuntament per tal d'aconseguir-ne la col·laboració, i que possibilitaran fer efectiva la seva empresa. Després d'haver aprovat el primer reglament el setembre de 1854, ja els mesos de novembre i desembre, la comissió formada per Narcís Carbó, Joan B. Viza, Jeroni Boada i Josep Garcia Oliver demana la protecció de l'Ajuntament i sol·licita un local, però si bé obté l'aprovació del projecte, la protecció que finalment s'aconsegueix és per comprar els mobles que necessiten per valor de 2 unces d'or, amb la condició que siguin propietat de l'Ajuntament.[4]

A partir de principis de 1856 ja comencem a trobar que en la premsa local s'anomena indistintament l'entitat com Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció i Ateneu Mataronès. La darrera informació de la societat és del 10 de setembre d'aquest mateix any,[5] i no tenim constància sobre quan es fa el canvi de denominació ni quin és el motiu.

L'ATENEU MATARONÈS

Tal i com acabem de dir, doncs, a partir de 1856 l'Ateneu Mataronès entoma els objectius, estructura organitzativa i activitats que marquen els reglaments de 1854 i 1855, i segueix les directrius del butlletí d'inici de curs de 1856 de la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció.

El mitjà de divulgació de les diverses convocatòries a actes, ja siguin públics o privats i només per als socis, és la *Revista Mataronesa*, i hi podem constatar que les activitats se centren sobretot en les sessions públiques de l'acadèmia i les classes.[6]

Així, doncs, tenim constància que fins al mes de maig les sessions públiques de l'acadèmia són impartides per diversos socis acadèmics, i tenen molta audiència, la qual cosa fa que fins i tot es reservin cadires per als socis i les seves esposes. L'horari d'inici oscil·la entre 6 i 8 de la tarda.

A les sessions públiques de l'acadèmia els discursos són sobre temes de beneficència, història, religió, tecnologia, llengua, desenvolupament econòmic, instrucció pública, etc., amb títols com «Influencia del cristianismo», «La importancia de la agricultura y medios de promover su desarrollo», «Los esclavos en la isla de Cuba», entre d'altres. També es llegeixen poesies de temàtica molt diversa, com ho exemplifiquen *Irrupción sarracena*, *El alquimista*, *Hiel de la vida* i *Un vergel*.

Entre els socis acadèmics hi ha Joaquima de Torres, que intervé en una sessió pública, i també hi ha diverses sòcies.

Sobre els cursos, tenim constància que el d'escriptura té molt d'èxit, i hi assisteixen cinquanta alumnes. A principis d'any comencen els de geometria, gramàtica castellana i declamació.

Pel que fa a altres activitats rellevants de la institució, en destaquen que en visitar-la el president comprova els bons resultats dels ensenyaments, i a vuit alumnes els dóna com a premi un llibre que ha regalat el director de la *Revista Mataronesa*. També s'adquireixen nous llibres, per al gabinet de lectura, sobre ciències i arts.

La premsa local difon les sessions públiques de la institució fent, per una banda, l'anunci, i posteriorment el comentari i la crítica, que generalment és bona, però també li dedica editorials on lloa la tasca a favor de l'ensenyament que fins ara ha fet la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció, que ha repercutit especialment en els joves.

Segons indiquen Francesc Costa i Francesc de P. Enrich i Regàs,[7] els alumnes de les classes gratuïtes d'aquests anys són membres de la petita burgesia, menestrals, comercials, obrers i gent d'oficis diversos, que volen ampliar els pocs coneixements de lletres i ciències que han après a l'escola primària, si hi han anat, que assisteixen a classe després de llargues jornades laborals de tretze hores i que no tenen gaire temps per al seu ensenyament i ampliació de la cultura.

El curs escolar 1856-57[8] comença el 5 d'octubre, en lloc del setembre, com estava previst. En aquest període, els socis acadèmics que exerceixen càrrecs són Joaquim Garcia de Verges (president), Albert de Quintana (vicepresident), Josep Garcia Oliver (secretari), Pau Estorch (cap de la secció de ciències), Josep Pineda (cap de la secció de literatura), Miquel Umbert (cap de la secció de belles arts), Miquel Surià (secretari de la secció de literatura), Joan Alguer (secretari de la secció de ciències) i Josep Riba Oms (secretari de les seccions de professors i belles arts).

Altres socis acadèmics del mateix curs, són el reverend P. Josep Rius, el prevere Hermenegild Coll de Valldemia, Ignasi de Boet, Pelegrí Ferrer, Josep Saurí, Ramon Cuspinera, el reverend P. Josep Capell, Jeroni Boada, Josep Robreño, Miquel Puig, Miquel Valls, Frederic Muns, Teodor d'Argila, Josep de Palau, Joaquim Mariano Salvañá i

Joaquima de Torres. Com a socis corresponsals, que també intervenen en les acadèmies, hi ha Narcís Carbó, Francesc Gayoso de la Rua, Marià Cubí, Josep Grau i Marcel de Palau.

Els cursos següents, la institució va consolidant tant la seva direcció i gestió com l'organització de les sessions públiques de les acadèmies, classes públiques i lliçons privades; amplia el gabinet de lectura, etc. No obstant això, les dades de què disposem són minses; del 1857 al 1863 no en tenim cap procedent de la premsa local –que havia estat una bona font de difusió de les seves activitats i que ens permetia el seu seguiment–, ja que no tenim publicacions periòdiques locals fins al febrer de 1864, en què torna a sortir, en la seva segona època, la *Revista Mataronesa*.[9]

De l'any 1857, en tenim notícia pel *Diario de Barcelona*.[10] Durant el curs 1856-57 se celebren setze sessions de l'acadèmia, amb més de dos-cents matriculats que assisteixen a les diferents classes i a principis de juliol de 1857 es llegeix la memòria anual en la junta general.

El curs 1857-58 s'elegeix la junta directiva (18 d'agost de 1857), i queda formada per Francesc Font y Thos (president), Josep de Palau (vicepresident), Josep Garcia Oliver (secretari), Josep Grau (subsecretari), Ignasi de Boet (cap de la secció acadèmica), Miquel Puig (cap de la de professors), Miquel Surià (bibliotecari), Jaume Clot (tresorer) i Jaume Isern (representant dels socis de número). Les sessions literàries de l'acadèmia s'inicien, altra vegada, el mes d'octubre i tenen molta assistència. A les classes públiques fan exàmens a principis de juny i s'obtenen molt bons resultats, a més, a mitjans de mes es reparteixen els premis i es fa una exposició de dibuixos i quadres.

La relació de l'entitat amb l'Ajuntament es va fent cada vegada més estreta. L'abril de 1859, la junta directiva el nomena protector i el consistori es referma en la seva voluntat de protegir-lo, perquè té com a objectiu difondre la instrucció.[11] El setembre de l'any següent, però, l'Ateneu Mataronès pateix problemes econòmics i, apel·lant a la declaració d'intencions que havia fet l'Ajuntament l'any anterior, la junta directiva de l'entitat demana que se li assigni una subvenció de 1.500 rals anuals, i que s'incloguin en el pressupost, però, tot i la insistència, l'Ajuntament no pot afrontar la despesa i es compromet a fer-ho l'any següent.[12] El 1861, any en què s'inicia la crisi econòmica anomenada de la fam del cotó, hi ha molts tancaments de fàbriques i la institució es veu especialment afectada; llavors l'Ajuntament aprova donar-li 1.000 rals a càrrec del capítol d'imprevistos, que també rebrà algun altre any, però només de manera esporàdica.[13]

Tal i com ens diu Martí Coll,[14] en els butlletins d'inici de curs de l'Ateneu Mataronès del 1859 a 1863, hi figuren les classes públiques i les lliçons privades, les càtedres i professors, els membres de la junta directiva i els socis segons siguin professors, acadèmics, honoraris, corresponsals i de número, així com els diaris i revistes del gabinet de lectura i més tard de la biblioteca.

El 1864 les activitats segueixen com en els anys anteriors i tenen l'acceptació del públic, els seus òrgans de direcció i gestió es van renovant, i l'economia de la societat ja no pateix entrebancs. Les informacions més importants que tenim d'aquest any són[15] que la junta general elegeix la junta directiva, que queda formada per Jaume Fonrodona (president), Pompeu Serra (vicepresident), Josep Garcia Oliver (secretari), Melcior Borràs Bofarull (subsecretari-comptador), Lluís Soler (tresorer), Miquel Valls (president de la secció

ATENEO MATARONÉS.
Estado de la situacion y operaciones de la Caja desde 13 de julio 1863 hasta la fecha.

INGRESOS.

	Rs.	ms.
Ecsistencia en efectivo por saldo de la cuenta anterior.	310	15
Producto de cartapacios vendidos hata 15 de setiembre	101	
Cobrado de los Sres. sócios por mensualidades	5840	
Id. de la Caja de ahorros una anualidad de alquiler del local que ocupan las oficinas	600	
Suma. .	6851	15

GASTOS.

	Rs.	ms.
Satisfecho por gas consumido	996	
Id. á los profesores sustitutos . . , . .	770	
Id. al conserge por su asignacion y una cuenta de 59 rs.	1259	
Id. por 14 meses de alquiler de casa. . .	1960	
Id. por 30 sillas nuevas.	290	
Id. dos cuentas al cerragero.	78	
Id una cuenta al hojalatero.	170	25
Id. al cartero su cuenta.	32	
Id. al cerero otra cuenta.	17	30
Id. á D. Magin Ortiz á cuenta de su crédito	251	
Suma. .	5824	21

RESUMEN.

Ingresos.	6851	15
Gastos. . . . , .	5824	21
Queda en existencia . . .	1026	28

Mataró 20 julio 1864.

Pelegrin Gallifa, *Tesorero*.—V.° B.° Jaime Fonrodona, *Presidente*.—Melchor Borrás, *Subsecretario-contador*.

Detall de les operacions de caixa de l'Ateneu Mataronès. Publicat a la *Revista Mataronesa* el 7 d'agost de 1864.

de professors), Josep Vilamala (president de la secció acadèmica), Antoni Viada Ramon (president de la secció de ciències morals), Jaume Isern (president de la secció de belles arts), Joaquim Esquerra (president de la secció d'agricultura, indústria i comerç), Clorindo Boter (bibliotecari) i Josep Saborit (representant dels socis de número).

El mes de juliol es llegeix, en la junta general, la memòria del curs, en què s'exposa que les classes públiques continuen a la mateixa alçada que en anys anteriors i que tenen un bon gruix d'alumnes. S'aprova l'estat de comptes, amb uns ingressos de 6.851,15 rals i unes despeses de 5.824,21 rals, que representen 1.026,28 rals a favor. Els ingressos provenen majoritàriament de les mensualitats que paguen els socis (5.840 rals), i en l'apartat de despeses les més importants són el lloguer de la casa (1.960 rals), les mensualitats del conserge (1.259 rals), el gas (996 rals) i les despeses per als professors substituts (770 rals).[16]

En referència als cursos, comencen la setmana del 15 de setembre, i el cap de setmana següent s'organitza una exposició pública de dibuixos dels alumnes del curs anterior. Les classes s'imparteixen al matí i la nit, amb matèries diferents:

- Al matí, els cursos són de lectura, escriptura, doctrina cristiana, gramàtica, aritmètica amb el sistema decimal, geografia, nocions d'història sagrada, i història d'Espanya. Les classes són de 9 a 11. També hi ha cursos de pagament, a preus convencionals, de francès i lliçons de música. Les classes són d'11 a 12.

- A la nit els cursos són de religió i moral, lectura, a càrrec del substitut Joan Vallllovera; escriptura, a càrrec del substitut Antoni Carbonell; aritmètica, a càrrec del soci professor Domènec Mayol i del substitut Francesc Arnó; gramàtica castellana, a càrrec del substitut Antoni Carbonell; tenidoria de llibres, a càrrec del soci professor Josep Grau; dibuix lineal, de guarniment, figura i paisatge, a càrrec del soci professor Miquel Valls; taquigrafia, a càrrec del soci professor Josep Fornica, i francès, a càrrec del soci professor Josep Garcia.

Es fan tots els dies no festius, i els horaris són uns de 7 a 8 i els altres de 8 a 9, i el de gramàtica castellana és de 9 a 9.30. Les sessions literàries s'inicien a principis d'octubre i les fan els socis acadèmics.

Nota sobre l'Ateneu Mataronès, publicada a la *Revista Mataronesa* el 12 de setembre de 1864.

ATENEO MATARONÉS

protegido por el M. I. Ayuntamiento de esta ciudad.

Año undécimo.

En virtud de lo dispuesto en el art. 19 del Reglamento, el dia 15 del actual se abrirán las clases de noche para las siguientes asignaturas:

Religion y moral.—La catedra está vacante.

Lectura.—Todos los dias no festivos de 8 á 9, desempeñada por el sustituto D. Juan Vallllovera.

Escritura.—Caracter español é inglés.—Todos los dias no festivos, de 8 á 9, desempeñada por el sustituto don Antonio Carbonell.

Aritmética.—Todos los dias no festivos, de 8 á 9, desempeñada por el sócio profesor D. Domingo Mayol y el sustituto D. Francisco Arnó.

Gramatica castellana.—Todos lúnes, miércoles y viernes, de 9 á 9 ½ á cargo del sustituto D. Antonio Carbonell.

Teneduria de libros.—Los mártes, jueves y sábados de 7 á 8 á cargo del sócio profesor D. José Grau.

Dibujo lineal, de adorno, de figura y de paisage.—*Todos los dias no festivos, de 7 á 9, á cargo del sócio profesor* D. Miguel Valls

Taquigrafía.—Los mártes, jueves y sábados, de 8 á 9, a cargo del sócio profesor D. José Formica Corsi.

Francés.—Todos los dias no festivos, de 7 á 8, á cargo del socio profesor D. José García Oliver.

Para seguir cualquiera de estos cursos se necesita una papeleta de matricula, que desde hoy se librará en la Secretaría de 7 á 8 de la noche, á todos los que, teniendo la edad de 15 años, sean presentados por uno de los señores sócios.

Biblioteca.

Se ha aumentado este año con 17 volúmenes que le han regalado los Sres D. José Bofarull, D. Jaime Isern y la familia del difunto D. Cayetano Cruxent, conteniendo:

De Literatura	39 obras	con 65	volúmenes.
De Religion y moral	10 »	con 19	»
De Retórica.	15 »	con 92	»
De ciencias y artes	11 »	con 17	»
que forman un total de	75 obr.	con 193	volúmenes.

Gabinete de lectura.

Los periódicos nacionales del gabinete de lectura son:

La Revista Mataronesa:	donativo de la Redaccion.
El Diario de Barcelona:	Id. de id.
El Eco de la Montaña:	Id. de id.
El Ampurdanés:	Id. de id.
El Museo universal:	Id. de D. Jaime Fonrodona.
El Clamor público:	Id. de D. José Abadal.
La Revista de agricultura.	Id. de D. Jaime Isern.
La Revista católica:	Id. de D. José Bofarull.

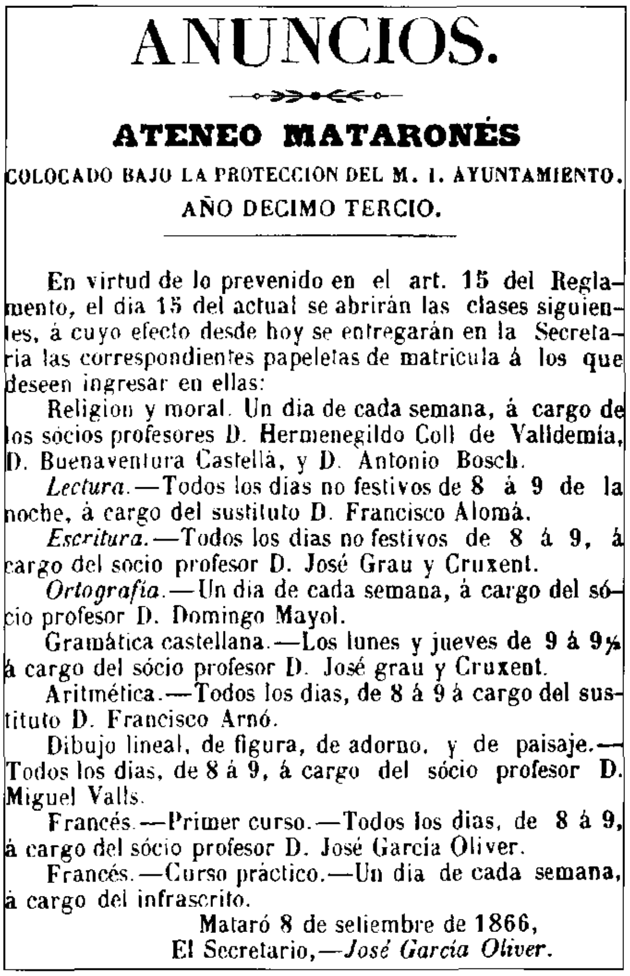
El Monitor científico-industrial: Id de los Sres. Oliver y Fonrodona.

Y los estrangeros:

L' Univers illustré. de D. Antonio.
Le Monde illustré, de D. A. Rabella.
Le Magasin pittoresque: de id.
Le Journal des economistes: de D. José García Oliver.

Mataró 12 de setiembre de 1864.
El Secretario accidental
Melchor Borrás y Bofarull.

L'any 1865 segueix la mateixa tendència,[17] només hi ha canvis en la junta directiva, que es renova parcialment amb els canvis següents: Jaume Isern (president), Francesc Fontanals (vicepresident), Josep Garcia Oliver (secretari), Josep

ANUNCIOS.

ATENEO MATARONÉS

COLOCADO BAJO LA PROTECCION DEL M. I. AYUNTAMIENTO.

AÑO DECIMO TERCIO.

En virtud de lo prevenido en el art. 15 del Reglamento, el dia 15 del actual se abrirán las clases siguientes, á cuyo efecto desde hoy se entregarán en la Secretaria las correspondientes papeletas de matricula á los que deseen ingresar en ellas:

Religion y moral. Un dia de cada semana, á cargo de los sócios profesores D. Hermenegildo Coll de Valldemía, D. Buenaventura Castellá, y D. Antonio Bosch.

Lectura.—Todos los dias no festivos de 8 á 9 de la noche, á cargo del sustituto D. Francisco Alomá.

Escritura.—Todos los dias no festivos de 8 á 9, á cargo del socio profesor D. José Grau y Cruxent.

Ortografia.—Un dia de cada semana, á cargo del sócio profesor D. Domingo Mayol.

Gramática castellana.—Los lunes y jueves de 9 á 9½ á cargo del sócio profesor D. José grau y Cruxent.

Aritmética.—Todos los dias, de 8 á 9 á cargo del sustituto D. Francisco Arnó.

Dibujo lineal, de figura, de adorno, y de paisaje.—Todos los dias, de 8 á 9, á cargo del sócio profesor D. Miguel Valls.

Francés.—Primer curso.—Todos los dias, de 8 á 9, á cargo del sócio profesor D. José Garcia Oliver.

Francés.—Curso práctico.—Un dia de cada semana, á cargo del infrascrito.

Mataró 8 de setiembre de 1866,
El Secretario,—*José Garcia Oliver.*

Notícia sobre l'Ateneu Mataronès, publicada a la *Revista Mataronesa* el 8 de setembre de 1866.

Vilamala (subsecretari-comptador), Antoni Renter (tresorer), Josep Fornica (president de la secció de professors), Francesc Galí (president de la secció acadèmica), Melcior Borràs (bibliotecari) i Josep Saborit (representant dels socis de número).

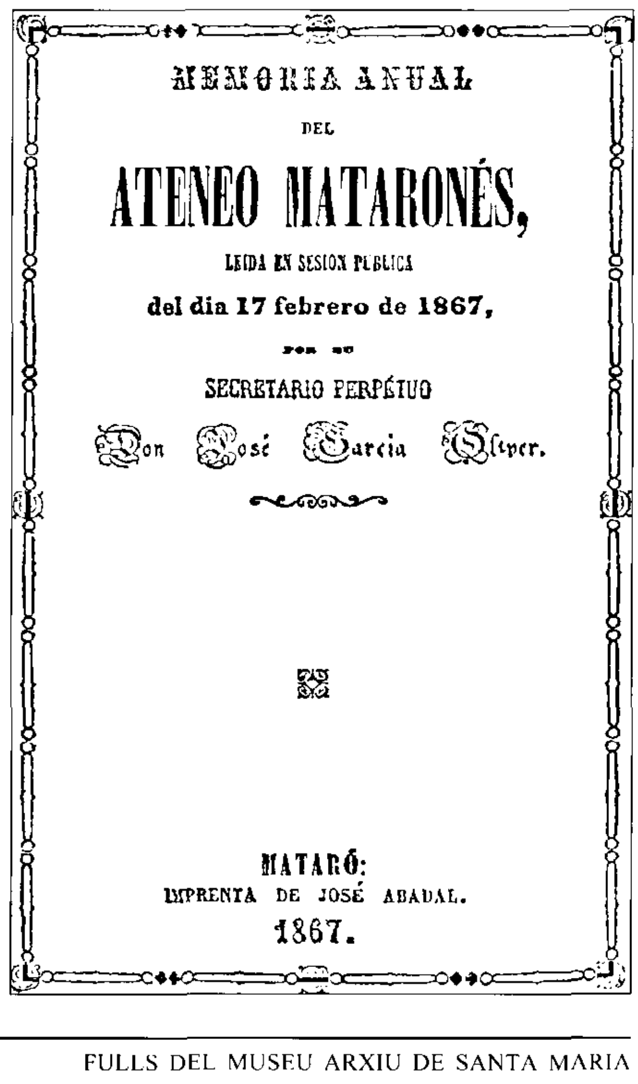
Uns altres canvis afecten les classes de la nit, que les imparteixen els mateixos professors, excepte per a escriptura, que les fa el soci substitut Josep Grau, i les classes de religió i moral són a càrrec d'Hermenegild Coll de Valldemia, Antoni Bosch i Bonaventura Castellà. No es fan les classes de tenidoria de llibres i taquigrafia.

És de destacar que a l'octubre Josep Garcia Oliver presenta el projecte de biblioteca pública a l'Ateneu Mataronès i a l'Ajuntament, i tots la veuen molt necessària. Una comissió de membres de l'entitat elabora una proposta de reglament i la presenten a la junta directiva el mes de novembre.

Pel que fa al gabinet de lectura, tenim constància que té trenta-set periòdics, dels quals nou són polítics; dinou, de ciències, literatura i arts, i nou, de la localitat. Segons la procedència, trenta-dos, espanyols; quatre, francesos, i un en anglès.

L'any 1866 hi ha pocs canvis en l'entitat, i de les activitats que es desenvolupen destaca[18] l'impuls que es dóna a la Biblioteca Popular, i se n'aprova el projecte de Reglament al gener. S'elegeixen com a membres de l'òrgan director i gestor Bonaventura Castellà –prevere– (president), Jaume Isern (vicepresident), Francesc Fontanals (bibliotecari), Josep Vilamala (tresorer comptador) i Josep Garcia Oliver (secretari). Es vol inaugurar a finals de juliol, però s'ajorna fins al primer de novembre. La biblioteca té un bon fons de llibres, i com a novetat s'obre el servei de préstec.

També és remarcable que les classes de nit són les mateixes que l'any anterior, però canvia el professor de lectura, que ara és el substitut Francesc Alomà, i s'hi afegeix l'ortografia, a càrrec de Domènec Mayol.

MEMORIA ANUAL

DEL

ATENEO MATARONÉS,

LEIDA EN SESION PÚBLICA

del dia 17 febrero de 1867,

POR SU

SECRETARIO PERPÉTUO

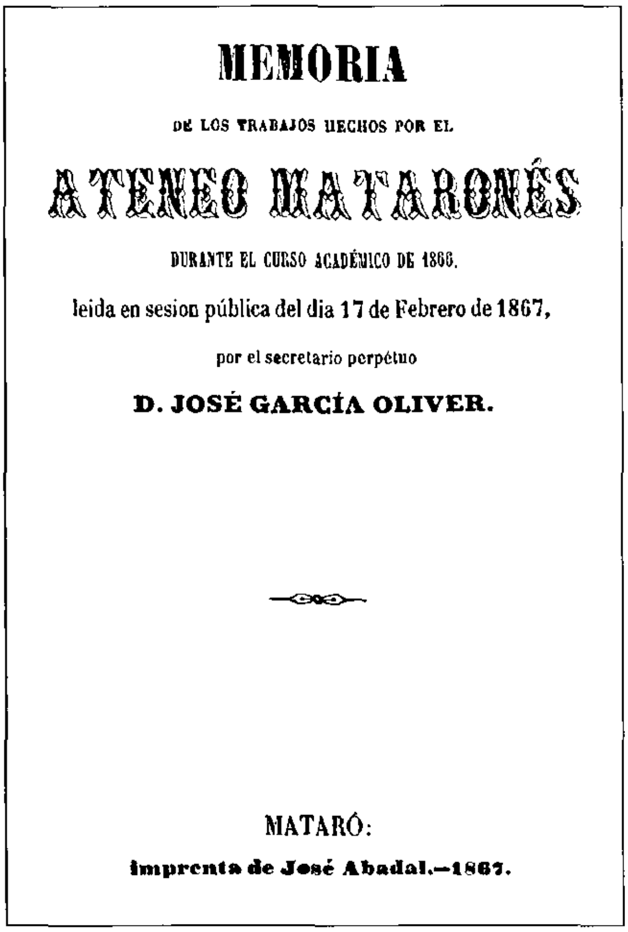
Don José García Oliver.

MATARÓ:

IMPRENTA DE JOSÉ ABADAL.

1867.

Capçalera de la *Memoria Anual del Ateneo Mataronés* (1866).

MEMORIA

DE LOS TRABAJOS HECHOS POR EL

ATENEO MATARONÉS

DURANTE EL CURSO ACADÉMICO DE 1866,

leida en sesion pública del dia 17 de Febrero de 1867,

por el secretario perpétuo

D. JOSÉ GARCÍA OLIVER.

MATARÓ:

Imprenta de José Abadal.—1867.

Capçalera de la *Memoria de los trabajos hechos por el Ateneo Mataronés durante el curso académico de 1866.*

L'any 1867 les activitats de l'Ateneu Mataronés giren al voltant de les classes públiques i les sessions literàries públiques de l'acadèmia. Té molta importància l'activitat de la Biblioteca Popular de Mataró (a partir d'ara també se la coneix per aquest nom); entre els canvis o esdeveniments més destacables,[19] aquest any trobem que la Junta Directiva està formada per Jaume Isern (president), Francesc Fontanals (vicepresident), Francesc A. Galí (director d'acadèmics), Domènec Mayol (director de professors), Antoni Renter (tresorer), Josep Vilamala (secretari de la Junta Directiva), Eduard Culla (subsecretari-comptador), Melcior Borràs (bibliotecari), Josep Garcia Oliver (secretari de l'entitat), Josep Saborit (representant dels socis de número). Com a vocals, hi ha Teodor Argila, Joaquim Esquerra i Pere Rabell.

Entre els socis corresponsals, hi ha Isabel de Villamartín i M. Pilar Sinués de Marco, i entre els socis de número, Josepa Peramás i Ramona Viñas. Dels socis que hi ha, dos són honoraris, tretze acadèmics, sis professors, dotze corresponsals, i vuitanta-vuit de número. Les sessions literàries tenen poca concurrència, però en canvi els socis acadèmics han presentat bons treballs.

Els cursos públics gratuïts de nit són lectura, escriptura, aritmètica, ortografia, gramàtica castellana, religió i moral, francès i dibuix lineal de guarniment i paisatge. Pel setembre també s'imparteixen classes de solfeig, instrumentació i composició a càrrec de Nicolau Guañabens.

La Biblioteca Popular té tres-centes vint-i-sis obres i cinc-cents cinc volums, i es van incrementant. Té socis protectors, que paguen 40 rals l'any, i abonats, que en paguen 12, i poden treure llibres en préstec. També té bastants lectors, ja sigui en el gabinet de lectura com en préstec. El nombre de llibres llegits oscil·la entre els tretze del mes de març i els quatre-cents trenta-sis del mes d'octubre. El seu òrgan director i de gestió està format per Bonaventura Castellà (president), Jaume Isern (vicepresident), Josep Grau (bibliotecari), Josep Cuadrada (tresorer) i Melcior Borràs (secretari).

Del 1868 tenim notícies només de les classes i de la biblioteca.[20] Les classes públiques, està previst d'obrir-les el 15 de setembre, però finalment ho fan el 6 de desembre amb el següent quadre de matèries i professors:

Religió i moral, a càrrec del soci honorari Hermenegild Coll de Valldemia; lectura, a càrrec de Joan Vallllloveras; escriptura, a càrrec de Josep Grau; ortografia, a càrrec del soci professor Domènec Mayol; aritmètica, a càrrec de Francesc Arnó; gramàtica castellana, a càrrec del soci professor Antoni Carbonell; francès, a càrrec del soci professor Josep Grau; anglès, a càrrec de Josep Garcia Oliver; dibuix lineal, de guarniment, figura i paisatge, a càrrec del soci professor Miquel Valls, i solfeig, instrumentació i composició, a càrrec del soci professor Nicolau Guañabens.

També, per acord amb l'Ajuntament, el mes de setembre d'aquest 1868, Josep Gafas ofereix una classe gratuïta d'ensenyament del sistema decimal, de 8 a 9 de la nit, oberta a tothom, i que no interfereix les altres classes de la institució.

La *Biblioteca Popular* va *incrementant* el nombre de volums, i l'estadística mensual de lectura oscil·la entre els vint-i-sis llibres llegits al febrer i març, i els quaranta-un llibres del novembre.

Els anys següents, i fins al 1890, l'Ateneu Mataronès segueix desenvolupant la seva tasca educativa i literària, però va canviant progressivament:

- L'any 1869 les seves activitats continuen girant entorn les classes públiques, les acadèmies i la Biblioteca Popular, i hi ha cent cinc socis.

- El 1871[21] la Biblioteca Popular, per conveni amb l'Ajuntament, es transforma en Biblioteca Pública nocturna.

- El 1886[22] tanca provisionalment per instal·lar al seu local l'Escola d'Arts i Oficis, que es crea aquest any i té com a annexes les escoles municipals de dibuix i música, però resta oberta la Biblioteca Pública nocturna.

El 1890 desapareix l'entitat i els fons de la biblioteca passen a l'Ajuntament, i el 1891 totes les activitats que acull l'edifici es traslladen a la Fleca, l'edifici de l'Escola d'Arts i Oficis, que s'ha remodelat.[23] Tal i com afirma Costa, entre els motius de la dissolució hi ha el canvi de clima social i el fet que a partir de 1880 l'Ateneu Mataronès de la Classe Obrera ofereix una alternativa a les propostes que fa la institució, més en connexió amb la realitat política del moment i més a prop de la classe obrera.[24]

No voldríem cloure aquest apartat sense esmentar que l'Ateneu Mataronès també està implicat, directament o indirecta, en tota una sèrie d'institucions sorgides sobretot la dècada dels seixanta relacionades amb la protecció de la classe obrera i la divulgació cultural, que estan impulsades, sobretot, per Josep Garcia Oliver, abastament estudiat en d'altres treballs,[25] membre de la burgesia industrial i polític, que també ha tingut un paper molt destacable en la fundació de la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció i l'Ateneu Mataronès.

D'entre les accions empreses per la institució, a més de les ja esmentades, destaquen la seva implicació en la fundació de la Caixa d'Estalvis de Mataró, que s'obre oficialment el gener de 1863, als baixos dels seus locals, essent els seus fundadors majoritàriament també membres de l'Ateneu.

ENTITATS I ASSOCIACIONS POSTERIORS, AMB ACTUACIONS EDUCATIVES DESTINADES A ADULTS, I DE CERTA RELLEVÀNCIA

Després del 1868 obren altres entitats a la ciutat que desenvolupen iniciatives en el camp educatiu i, alhora, cultural. Totes estan convençudes que l'ensenyament és un camp important per al desenvolupament de la societat i la promoció, de classe o individual, però són molt diferents en tots els sentits i els seus objectius són diversos, ja siguin econòmics o polítics, i estan formats tant per industrials com per treballadors.

Entre les primeres que porten a terme accions més significatives en el camp educatiu, i per ordre cronològic de l'inici de les seves activitats a la ciutat, hi ha el Cercle Republicà i Democràtic d'Instrucció i Propaganda; la Cooperativa Obrera Mataronesa, l'Institut Mataronès de la Indústria, del Comerç i de les Arts; l'Ateneu Mataronès de la Classe Obrera i el Cercle Catòlic d'Obrers.

El Cercle Republicà Democràtic d'Instrucció i Propaganda es constitueix a finals de 1868, arran del bon moment que representa per als republicans la revolució de setembre d'aquest any, i s'ubica al carrer Palau, número 18, on desenvolupa les seves activitats, tant d'instrucció com de lleure. El seu objectiu és incidir, mitjançant la instrucció, en el benestar dels conciutadans, i les activitats culturals es concreten a impartir classes nocturnes per a obrers i conferències públiques.[26] No en tenim notícies més enllà de 1872.

La Cooperativa Obrera Mataronesa, és coneguda com la primera cooperativa obrera de sistema múltiple, de producció i consum, a l'Estat espanyol. Es forma a Mataró el 1864, però els socis no s'organitzen fins a la revolució de setembre de 1868. El 1875 inauguren un edifici-fàbrica que al mateix recinte té unes aules per a l'ensenyament gratuït dels fills i filles dels socis, biblioteca, sales per al lleure, un cafè i un economat. També organitza conferències de divulgació científica. L'entitat fa fallida el 1891.[27]

L'Institut Mataronès de la Indústria, del Comerç i de les Arts, es funda el 1876 per membres de la petita indústria, fabricants, comerciants, pilots de mar, enginyers, arquitectes, mestres d'obres, agrimensors, perits agrònoms, veterinaris, paletes, pintors, mestres privats d'instrucció primària i secundària. Obren la seva primera seu a la plaça Gran, i després es traslladen al carrer Nou, però no tenim notícies de l'entitat més enllà del 1882. Els seus objectius són fomentar els interessos materials de Mataró, promoure i impulsar les millores per contribuir al desenvolupament de la ciutat, la protecció mútua entre els associats, i l'ensenyament elemental i de guarniment amb aplicació a les arts. En l'aspecte educatiu, les accions se centren a organitzar classes d'estudis comercials i de dibuix als vespres, i actes de divulgació científica.[28]

L'Ateneu Mataronès de la Classe Obrera obre el 1880, i en formen part persones d'ideologia

republicana i socialista, molt properes a la classe treballadora, i s'ubica a la Rambla.[29] El seu objectiu és aconseguir l'emancipació social mitjançant la instrucció i la cultura, i per aquest motiu organitza classes nocturnes i vetllades líricoliteràries, a més d'activitats de lleure. Rep subvencions de l'Ajuntament per a l'organització de les seves activitats culturals. Obre una escola nocturna i una de diürna racionalista que resta oberta fins al 1909, moment en què l'Ateneu és clausurat arran dels fets de la Setmana Tràgica. Del curs 1889-90 sabem que la institució té dos-cents cinquanta socis, i el local consta de planta baixa i dos pisos amb espais específics per a les diverses classes, biblioteca i sala de lectura; l'escola té un director-professor; un mestre de lectura, escriptura i comptabilitat; un de dibuix aplicat a les arts i indústries, i un altre de música que fa solfeig i piano; també s'organitzen classes de francès i conferències i vetllades artísticoliteràries.[30] Ocupa diverses seus, i el 1883 és a la Riera, número 45; el 1895 es trasllada a la Riera, cantonada amb el carrer de Bonaire. A partir del 1899 es volen potenciar les activitats recreatives i es construeix en un edifici annex amb façana al carrer de Bonaire per a saló de ball i teatre, que s'inaugura el 1900.[31]

El Cercle Catòlic d'Obrers es funda el 1884 al carrer Nou i els seus dirigents pertanyen al sector conservador de la ciutat. Té com a objectiu aconseguir l'harmonia entre les diferents classes socials, dins de la visió paternalista que l'obrer se l'ha de preservar de les influències externes. El 1888 es trasllada al carrer de Bonaire, on organitza un petit teatre i vetllades literàriomusicals. El 1899 obre una secció acadèmica, amb la qual pretén difondre les lletres i les belles arts.[32] A partir de 1903 obre unes escoles nocturnes que van prenent importància. El 1909 construeix un local nou a la Muralla dels Genovesos, on fa ensenyament elemental de llegir, escriure i comptar, al qual també afegeix dibuix, llengua francesa, solfeig i religió. I quan ja està ben instal·lat al nou edifici, s'organitza una escola diürna.[33]

VALORACIÓ HISTÒRICOPEDAGÒGICA DE L'ACCIÓ EDUCATIVA DE L'ATENEU MATARONÈS EN RELACIÓ AMB L'ENSENYAMENT D'ADULTS

L'educació d'adults és un concepte i una realitat canviants en el temps i, sobretot, multiforme. No obstant això, tot i que la seva gènesi hem de cercar-la al nostre país amb anterioritat al segle XIX en la catequesi d'adults, la formació gremial o les escoles creades a la segona meitat del segle XVIII per les Societat Econòmiques d'Amics del País, no és fins a la primeria del segle XIX que tenim les primeres tímides referències teòriques, legislatives i les primeres escoles d'adults on es fa educació formal.[34]

L'educació formal d'adults en el segle XIX es planteja com una rèplica de l'ensenyament primari, sense uns continguts, ni uns materials, ni una metodologia propis, que es fa a les mateixes escoles i pels mateixos mestres que ensenyen els nens. Hi assisteixen adolescents i joves que es volen alfabetitzar, perquè en l'edat que la llei prescriu no hi han assistit o bé ho han fet irregularment, i això ha portat que tinguin un nivell baix d'instrucció. A Espanya, el 1860 encara hi ha un 75,5% d'analfabets.[35] El treball infantil és generalitzat al llarg de tot el segle i els horaris de les escoles són incompatibles amb els del treball, i si bé la Ley de Instrucción Pública de 1857 estableix un període d'escolaritat obligatòria que inclou dels sis als nou anys, no s'acompleix, perquè els infants treballen des dels sis o set anys amb jornades que arriben a les 10 o 14 hores diàries, a causa de la necessitat de les famílies que els ajudin en el treball domèstic o per ingressar un sou més que ajudi la seva precària subsistència. Aquesta situació coincideix amb l'interès dels empresaris o propietaris de tallers i camps que, amb el treball infantil, poden reduir els costos de producció, ja que les seves retribucions són inferiors a les que reben els adults. No serà fins a la Llei de 24 de juliol de 1873, en la Primera República, que s'estipularà una jornada laboral màxima per als nens menors de tretze anys i nenes de catorze anys, de 5 hores diàries, per als nens entre els catorze i quinze anys i les nenes entre catorze i disset anys, de 12 hores, i els prohibeix el treball nocturn en les fàbriques que tinguin màquines de vapor.[36]

La primera referència legal a l'educació d'adults és al *Reglamento General de Instrucción Pública* de 1821, en què parla de les dones adultes, a qui s'ensenyarà labors i habilitats pròpies del seu sexe en les escoles públiques de nenes (art. 120). Posteriorment, en la *Ley Autorizando al Gobierno para Plantear Provisionalmente el Plan de Instrucción Primaria*, de 21 de juliol de 1838,[37] només anomena que el Govern vetllarà per la conservació i el foment de les escoles d'adults (art. 37), però no en dóna cap definició ni directriu específiques. I en el seu *Reglamento de las Escuelas Públicas de Instrucción Primaria Elemental*, del mateix any, en el preàmbul, indica que s'haurien de crear escoles d'adults per als que superin l'edat determinada per a l'ensenyament primari, o sia, els tretze anys.[38] A partir d'aquesta

legislació i amb l'impuls de les comissions provincials d'ensenyament primari, s'obren les primeres cap al 1840, i en aquesta mateixa dècada comencen a sorgir iniciatives dels sectors liberals i les primeres organitzacions obreres que en creen fora del sistema educatiu formal amb finalitats utilitàries i aplicades.[39]

Gil de Zárate,[40] el 1850 analitza i valora com està l'ensenyament a Espanya i informa que en aquests moments hi ha 264 escoles d'adults, que estan dirigides pels mestres de les escoles primàries i en alguns casos l'ensenyament és gratuït, però en d'altres és a canvi d'una petita retribució, i que les lliçons es fan al capvespre i algunes vegades els diumenges. Reconeix que per potenciar la instrucció entre els adults es va dictar un RD de 23 de setembre de 1847, en què manava establir als pobles petites biblioteques a càrrec dels mestres, amb obres adequades a la capacitat dels camperols i gent poc instruïda, però reconeix que la seva aplicació ha estat difícil, i que ni a Madrid s'ha pogut portar a terme.

El 1857, la *Ley de Instrucción Pública* prescriu que el Govern fomentarà, en les poblacions de més de 10.000 ànimes i les capitals de província, un establiment de lliçons de nit o de diumenge per als adults que hagin tingut una instrucció descuidada o que vulguin avançar en els seus coneixements (art. 106), i una classe de dibuix lineal i de guarniment amb aplicació a les arts mecàniques (art. 107). Progressivament, el nombre d'aquestes escoles va creixent, i a nivell estatal el 1855 són 394 escoles (299 públiques i 95 privades), el 1860 són 1.672 (amb 28.949 assistents, que són 28.626 homes i 323 dones), el 1865 són 1.672 i el 1870 passen a ser 1.848. Durant el Sexenni Revolucionari, amb la llibertat d'ensenyament, n'obren moltes de municipals i d'associacions d'educació popular de vida efímera.[41]

Bona part dels seus alumnes tenen entre onze i setze anys, i la majoria han abandonat l'escola als nou o deu anys i així compaginen treball i estudi. Aquestes escoles estan plantejades com una segona xarxa d'alfabetització, amb uns problemes i unes carències tant o més grans que la xarxa d'escoles primàries, a la qual pretén suplir en el cas dels adults poc instruïts. La manca de recursos i mitjans específics que pateixen, sumats a les llargues jornades de treball que fan els seus alumnes, porten que aquí l'absentisme també sigui molt gran.[42]

Pel que fa a l'ensenyament que s'ofereix a les dones, normalment és escàs i diferent del dels homes, i en general no es fa en les escoles d'adults, sinó en escoles dominicals adreçades a empleades del servei domèstic (la primera es crea a Madrid el 1857 per una associació catòlica de senyores de la noblesa i benestants adreçades a joves serventes i obreres), on es fa una sessió setmanal d'una hora i mitja, en què els aspectes religiosos i morals tenen un paper destacat en el currículum.[43]

Però no tot l'ensenyament que es fa per a adults fins al 1868 és dins del sistema formal, amb el model escolar. Des de mitjan segle comencen a sorgir, tal con succeeix en altres països, diverses modalitats i formes d'educació d'adults, sobretot en les ciutats d'una certa envergadura:

- En els ateneus, cercles, associacions, societats i institucions diverses (tant pel que fa a la ideologia, com a la classe social a què pertanyen els seus membres) organitzen tot tipus d'activitats, ja siguin recreatives, culturals o educatives, adreçades als seus afiliats i simpatitzants: conferències, xerrades, debats, etc. Majoritàriament, tenen una biblioteca on hi ha premsa, revistes periòdiques i llibres de tota mena que es llegeixen públicament o individualment. Algunes d'aquestes institucions tenen escoles i centres d'instrucció:

- Les escoles dominicals destinades a treballadores del servei domèstic.

- Els gabinets de lectura.

- Els sindicats obrers i partits polítics fan activitats de formació específiques per als seus afiliats.

En el cas de Mataró, les ofertes formatives adreçades a adults no són significatives fins a meitat de segle, i les institucions de més envergadura que n'ofereixen ho fan fora del sistema formal d'educació d'adults, utilitzant modalitats i formes molt diverses, però amb l'objectiu comú d'alfabetitzar la població adulta que tingui poca o nul·la formació, convençuts que l'ensenyament pot promocionar i millorar la vida, sobretot de les classes treballadores. Organitzen activitats gratuïtes que se sostenen amb les aportacions dels seus socis i/o donatius de les classes més acomodades. En aquest sentit, segueix la línia que es dóna a la resta de països europeus.

A la nostra ciutat, les institucions són fruit de la iniciativa de grups de persones procedents, majoritàriament, de la burgesia, benestants i/o dirigents i, en el cas de les noies, confessionals. A partir de 1868, també de la classe obrera amb inquietuds sobretot econòmiques, polítiques o de

lleure. Hi predominen els objectius educatius i organitzen vetllades culturals i conferències, comptant majoritàriament amb sala de lectura, biblioteca, etc.

En l'àmbit privat, l'ensenyament primari d'adults a la ciutat no comença a ser significatiu fins al curs 1867-68, en què obren petits centres de nens que ofereixen, com una activitat complementària, classes de nit per a adults, alhora que també tenen classes d'ensenyaments específics i/o complementaris. Entre ells, trobem els d'Antoni Barceló, Ignasi Paradell, Felip Comas i Joan Mauri, però tenen poca incidència en la formació d'adults. Cada tipologia de centre incideix en alumnes de diferent procedència. L'Ateneu Mataronès fa ensenyament destinat a la petita burgesia, menestrals, comercials, obrers i gent d'oficis diversos, alguns dels quals són socis de l'entitat. Les escoles privades són de pagament i, per tant, anirien adreçades als que cerquen un altre tipus d'educació, ja sigui més distingida o en classes més reduïdes. Les classes d'ensenyaments específics són, molt probablement, per completar coneixements elementals amb l'objectiu d'incorporar-se al món laboral (com pot ser el cas de la tenidoria de llibres) o seguir algun tipus d'estudis superiors (com l'estudi del llatí o grec i les matemàtiques i química) o dedicar-se al món del comerç exterior (amb els diferents idiomes), etc., per tant, moltes de les classes es fan en horaris compatibles amb els de feina i a la tarda i/o a la nit.

En el cas de les noies, la primera acció significativa en l'ensenyament d'adults són les escoles nocturnes i dominicals de les Germanes de Sant Felip Neri, que desenvolupen la seva tasca educativa a la ciutat de 1858 a 1868. La congregació, la funden a Mataró Marc i Gertrudis Castañé, i el 1857 obren el primer convent al carrer de Sant Josep, números 18 i 20, junt amb un grup de joves membres de famílies distingides de Mataró, i estan a la ciutat fins al 1868, en què l'edifici és desallotjat durant la revolució de setembre i la comunitat marxa a Barcelona. El seu objectiu és ensenyar sobretot catecisme, i també fan instrucció bàsica gratuïta a nenes i joves obreres pobres, que no poden assistir als centres educatius perquè el seu horari laboral no els ho permet. Per a les treballadores organitzen classes a la nit i els diumenges i dies festius, i per a les senyores exercicis espirituals. El 1864 assisteixen a les seves activitats més de tres-centes joves, i la situació persisteix en els següents anys, fet que ens permet intuir la importància que té la seva actuació. El 1874 obrirà l'Escola del Sagrat Cor per a obreres, nocturna, dominical i gratuïta.[44]

La situació descrita ens porta a afirmar que a Mataró no es fa efectiva cap de les directrius legislatives de la primera meitat de segle, i les iniciatives d'envergadura que es materialitzen durant la dècada dels cinquanta no sorgeixen a partir de cap disposició legal anterior, ja que estan fora del sistema educatiu formal, i responen més a les motivacions burgeses del moment, potenciades pels canvis que representen la revolució industrial, l'accés de la burgesia a la vida local i el desenvolupament de la classe obrera. També en alguns casos hi ajuda la nova relació entre l'Església i l'Estat, i en el cas de les noies la resposta ve de l'àmbit eclesiàstic.

L'Ateneu Mataronès, que es funda el 1854 com a Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció, és, sens dubte, la institució que més incideix en la vida cultural d'adults de la segona meitat del segle XIX, amb un ventall d'actuacions i destinataris molt ampli, i una infraestructura i uns mitjans que li confereixen una solidesa que li permet una llarga existència, de més de 35 anys.

Les actuacions que desenvolupa l'Ateneu, bo i que és anterior, ja estan en la línia de la *Ley de Instrucción Pública* de 1857, que fomenta que en les poblacions de més de 10.000 ànimes hi hagi un establiment de lliçons de nit o de diumenge per als adults que hagin tingut una instrucció descurada o vulguin aprofundir en els seus coneixements (article 106), i una classe de dibuix lineal i de guarniment amb aplicació a les arts mecàniques (article 107). Els ajuts institucionals que rep l'entitat són els municipals, i en aquest cas es concreten a aprovar la seva obertura i concedir uns ajuts econòmics molt esporàdics, que es materialitzen comprant els mobles quan s'obre, fent alguna aportació per als ensenyaments la dècada dels seixanta i subvencionant la biblioteca la dècada dels setanta.

Pel que fa a l'estructura educativa de l'entitat, podem destacar com a trets més significatius:

- Té uns reglaments que n'expliciten molt detalladament els objectius, l'organització, les accions educatives, etc., que ja hi són des de la seva fundació, el 1854, i es concreten el 1855 els definitius. La memòria de 1867 ens demostra que són plenament vigents.

- Les accions educatives que desenvolupa són classes per a adults de nit (i algun any de matí) públiques gratuïtes, acadèmies o conferències científicoliteràries públiques, publicació d'alguns discursos, i alguns anys organitza classes de pagament matinals.

- Entre els socis que funden l'entitat hi ha mestres i professors de la ciutat, que tenen graus d'implicació diferents. Entre els fundadors de la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció hi ha el senyor Arnaiz, que fa ensenyaments específics privats per a nois, de matemàtiques i declamació; el senyor Viza, que té una escola de nens de primària elemental i superior privada, amb pàrvuls, d'envergadura i amb molts alumnes, i el senyor Benvingut-Josep Ferrer, que té una escola de nens de primària privada elemental d'una certa envergadura. El curs 1856-57 hi ha com a socis acadèmics que imparteixen conferències el senyor Robreño, professor de l'Escola Municipal de Dibuix; l'escolapi Josep Rius; els senyors Coll de Valldemia, Pelegrí Ferrer i Ramon Cuspinera, directors del Colegio de Valldemia; el senyor Salvañà, que té una escola de nens primària privada elemental, i els senyors Arnaiz i Argila, que imparteixen ensenyaments específics privats per a nois (el darrer, de llengües estrangeres).

- Els alumnes de les classes d'ensenyament primari gratuïtes han de ser majors de quinze anys i han d'acreditar que són pobres. Però també hi assisteixen membres de la petita burgesia, menestrals, comercials, obrers i gent d'oficis diversos, que volen ampliar els coneixements de l'escola primària. Les classes sabem que són nombroses, que s'inicien el 15 de setembre i finalitzen el 15 de juny, i es fan els dies no festius de 19.00 a 21.00 hores; a més, el curs 1864-65 n'hi ha també de 9.00 a 11.00 del matí. Les classes, les imparteixen els socis professors gratuïtament o substituts remunerats.

- Tenim poques dades pedagògiques de l'ensenyament que es fa a les aules. Sabem, però, que hi ha un sistema de premis per als alumnes que s'han matriculat i un sistema, més o menys establert, d'avaluació. Es fan exàmens públics a principis de juny, que solen tenir bons resultats, i posteriorment es reparteixen als millors alumnes els premis segons la valoració feta per la junta de professors. L'avaluació de les classes, la fa la mateixa institució, el vicepresident les visita almenys un cop al mes (ja que en té encomanada la inspecció), a vegades el president visita alguna classe i en les memòries de final de curs la junta general avalua la qualitat i assistència dels alumnes. No hem trobat documentada cap mena d'inspecció per part d'alguna institució pública, ni tan sols municipal, però, en canvi, se'n fan en altres establiments educatius.

- Les classes d'ensenyament primari gratuït són, la majoria de cursos, de religió i moral, lectura, escriptura, aritmètica i gramàtica castellana, les mateixes matèries que inclou el currículum d'ensenyament primari segons la legislació de 1838 i 1857. El 1864 s'amplien amb dibuix i francès, i el 1867 també amb música, que vindrien a complementar les matèries bàsiques.

- Les acadèmies o sessions líricoliteràries s'inicien el mes d'octubre i són els dies festius. El curs 1856-57 se celebren setze sessions impartides pels socis acadèmics, i els discursos que es pronuncien passen el control de la secció acadèmica corresponent i la junta directiva. Aquesta mateixa dinàmica, molt previsiblement, es manté.

- Les classes dels ensenyaments específics, més enllà dels ensenyaments primaris, són les de dibuix, música, tenidoria de llibres, francès, anglès i declamació, que es van incorporant progressivament com a gratuïtes. El dibuix i francès des del 1864, la música s'inicia de pagament el 1864, però no és fins al 1867 que té continuïtat com a gratuïta, i l'anglès a partir de 1868. Els ensenyaments gratuïts que no tenen continuïtat més enllà d'un o dos cursos, són els de declamació, que s'inicia el 1856, i de tenidoria de llibres, el 1864.

L'Ateneu Mataronès també té un paper rellevant per ser la primera entitat que organitza ensenyaments específics a partir del 1856, quan incorpora la declamació com a matèria complementària, si bé no té continuïtat, i el 1864 ja ofereix dibuix, tenidoria de llibres i taquigrafia, francès i música, a càrrec de socis professors. Algunes d'elles creiem que complementen els estudis que es fan a les escoles municipals de dibuix o de música, que considerem d'ensenyaments professionals.

Referent a les classes de música, a partir de setembre de 1867 (fins almenys 1884) l'Ateneu és l'única entitat que tenim referència que n'organitza de gratuïtes i tenen continuïtat. Som del parer que els ensenyaments que s'hi imparteixen de solfeig, instrumentació i composició, vindrien a omplir el buit que ha deixat l'Escola Municipal de Música, dirigida per Jaume Isern, i ell mateix seria qui influeix en l'obertura d'aquestes classes, ja que és soci de l'entitat i, després d'ocupar-hi alguns càrrecs, aquest any n'és president. A més, estan a càrrec del seu deixeble Nicolau Guañabens.

No obstant això, ens inclinem a pensar que l'oferta d'aquestes classes d'altres matèries específiques depenen majoritàriament que un soci professor les imparteixi, i això fa que en depengui, per una banda, la gratuïtat i, per l'altra, la

continuïtat. Aquest seria el cas de les classes de dibuix gratuïtes amb continuïtat a partir del curs 1864-65, les classes de francès que s'inicien com a gratuïtes nocturnes el setembre de 1864 i segueixen durant molts anys (en canvi, en la mateixa data, ho fan al matí d'11.00 a 12.00, són de pagament, i no es consoliden), les lliçons d'anglès a partir de 1868 com a gratuïtes nocturnes i tenen continuïtat, i les de tenidoria de llibres i taquigrafia, que són gratuïtes nocturnes el curs 1864-65, però no es segueixen ofertant.

La implantació d'ensenyaments específics d'alguna matèria i/o disciplina a Mataró s'inicia en l'àmbit privat en petits centres a partir de 1818, i també progressivament es van incorporant als ensenyaments dels nivells primari i secundari de col·legis de més envergadura, com Santa Anna, Juan B. Viza, Valldemia i Mataronès. L'oferta d'ensenyament de llengües estrangeres és només en els col·legis privats grans de nens i normalment és el francès, si bé en les escoles de nenes també s'imparteix al Col·legi de Sant Josep i al de *Señoritas* d'Ana Casañas.

No voldríem deixar d'esmentar la presència de dones a la institució. Tot i que s'adreça als homes, accepta també dones. La seva participació es reflecteix en diferents aspectes: des de 1855 poden ser sòcies sempre que les proposi un membre de la junta directiva i s'aprovi (com Josepa Peramás i Ramona Viñas a partir de 1867), hi ha sòcies acadèmiques (com Joaquima de Torres a partir de 1856), sòcies d'honor, i sòcies acadèmiques i alhora corresponsals (com Isabel de Villamartín a partir de 1866). No tenim constància que cap dona assisteixi a les classes nocturnes ni a les sessions acadèmiques, però és molt probable que quan fan les sessions les sòcies acadèmiques o corresponsals, n'hi hagi.

L'Ateneu Mataronès també és rellevant com a primer dedicat a les classes treballadores que es funda a Catalunya, com afirma Josep Garcia Oliver,[45] perquè a Barcelona no és fins al 1860 que es crea l'Ateneu Català, que passarà a ser l'Ateneu Barcelonès[46] com a centre promotor de la cultura que celebra conferències i exposicions, organitzant cursos, etc.

Montserrat Gurrera i Lluch

NOTES

1.- Entre ells, destaquen Francesc Costa i Oller, *Josep Garcia Oliver. Una vida, una ciutat*, Ajuntament de Mataró (Mataró 1984). Joaquim Llovet, *La ciutat de Mataró*, II (Barcelona 1961). Joaquim Llovet, *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2000).

2.- Llovet, *Mataró. Dels orígens*, p. 334. Costa, *Josep Garcia Oliver*, p.43.

3.- Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), AH-223-1. Llovet, *La ciutat de Mataró*, II, pp. 145-146. Patronat Municipal de Cultura de Mataró, *Bloc mataroní. Una manera de fer història*, Alta Fulla (Barcelona 1990), p. 243.

4.- AMM, Acords municipals, 3 i 8 de novembre i 9 de desembre de 1854.

5.- La darrera referència en la premsa és a la *Revista Mataronesa*, núm. 17, de 27 d'abril de 1856. La darrera referència en un document és al butlletí d'inici de curs, de 10 de setembre de 1856, del qual es dóna notícia a Antoni Martí Coll, «Una sessió literària a l'Ateneu: Mataró 1861», *VII Sessió d'Estudis Mataronins*, 12 de juny de 1990. Museu Arxiu de Santa Maria i Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1991), pp. 95-109.

6.- Martí, «Una sessió literària...», pp. 95-109. Indica que en l'arxiu particular d'Esteve Martí Coll es troben cinc butlletins que corresponen a 1856, 1859, 1861, 1862 i 1863. Entre ells, el de data 10 de setembre de 1856, informa dels socis acadèmics i els càrrecs.

Revista Mataronesa, núms. 1 al 7 i 17 al 19 (13, 20 i 27 de gener; 2, 10, 17 i 24 de febrer; 2, 9, 16, 23 i 30 de març; 6, 13, 27 i 30 d'abril, i 4 i 11 de maig de 1856).

7.- Costa, *Josep Garcia Oliver*, p. 43. Francesc de Paula Enrich i Regàs, «Josep Garcia Oliver, destacat promotor de la cultura a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 16 (Mataró, abril 1983), p. 27.

8.- Martí, «Una sessió literària...», pp. 95-109.

9.- La *Revista Mataronesa*, que es publica fins a l'abril de 1866, i a partir del maig de 1866 es comença a editar la *Crónica Mataronesa*.

10.- *Diario de Barcelona*, 2 de juliol, 18 d'agost i 28 d'octubre de 1857; 13 de març i 6 de juny de 1858, i 11 de març de 1863.

11.- AMM, Acords municipals, 13 d'abril de 1859.

12.- AMM, Acords municipals, 11 i 18 de setembre de 1860.

13.- El 1867 la junta directiva es queixa que no rep cap ajut de l'Ajuntament, però en canvi, en la dècada dels vuitanta, sembla que té algun ajut, ja que des de gener de 1884 es redueix l'assignació de 1.000 rals a la meitat per fer front a la nova Escola Municipal de Música. Per a la biblioteca rep subvencions el curs 1876-77, de 250 pessetes, i el de 1882-83, de 500 pessetes.
Memoria anual del Ateneo Mataronés leída en sesión pública del día 17 de febrero de 1867, Josep Abadal (Mataró 1867), p. 6. AMM, Acords municipals, 25 d'octubre i 22 de novembre de 1861. AMM, AH-173-6. *El Mataronés*, 20 de gener de 1884; *El Liberal*, 6 i 20 de gener de 1884, i *El Nuevo Ideal*, núm. 14, 6 de gener de 1884.

14.- Martí, «Una sessió literària...», pp. 95-109.

15.- Rafael Soler i Fonrodona, «Jaume Fonrodona i Vila. La integració d'un americano a la vida del país», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 70 (Mataró, abril, 2001), p. 16. Lluís Viladevall i Malgà, *Els Isern íntims*, Impremta Minerva i Publicacions del *Diario de Mataró* (Mataró, sense data). *Revista Mataronesa*, núms. 4, 5, 8, 23, 24, 28, 34 al 37, 44 i 49 (28 de febrer, 6 i 27 de març, 10 i 17 de juliol, 7 d'agost, 11, 18 i 25 de setembre, 2 d'octubre, 20 de novembre i 18 de desembre de 1864).

16.- *Revista Mataronesa*, núm. 28 (7 d'agost de 1864).

17.- *Revista Mataronesa*, núms. 43, 44, 46 al 48, 51, 54, 56 al 58 i 60 (27 d'agost; 3, 10, 17 i 24 de setembre; 15 d'octubre; 1, 12, 19 i 16 de novembre, i 8 de desembre de 1865).

18.- *Catálogo por orden alfabético de las obras de la Biblioteca Popular de Mataró* (Mataró 1866). *Revista Mataronesa*, núms. 2, 4 i 18 (14 i 28 de gener i 22 d'abril de 1866). *Crónica Mataronesa*, núms. 12, 19, 21, 22, 24, 26 al 28 (22 de juliol; 8, 23 i 30 de setembre; 14 i 28 d'octubre, i 4 i 11 de novembre de 1866).

19.- *Memoria anual del Ateneo Mataronés leída en sesión pública del día 17 febrero de 1867*, Josep Abadal (Mataró 1867).
Crónica Mataronesa, núms. 4, 7 al 9, 13, 15, 18, 22, 27, 30, 35 al 37, 39 i 45 (27 de gener; 17 de febrer; 3 i 10 de març; 7 i 24 d'abril; 12 de maig; 9 de juny; 14 de juliol; 4 d'agost; 8, 15 i 22 de setembre; 6 d'octubre i 19 de novembre de 1867).

20.- AMM, Acords municipals, 11 de setembre de 1868.
Crónica Mataronesa, núms. 2, 5, 8 al 10, 15, 16, 19, 37 al 39, 50 i 53 (12 de gener; 2 i 23 de febrer; 1 i 8 de març; 12 i 19 d'abril; 10 de maig; 11, 13, 20 i 27 de setembre, i 6 i 25 de desembre de 1868).

21.- Llovet, *La ciutat de Mataró*, II. AMM, Acords municipals, 3 de febrer de 1871; 23 i 30 de desembre de 1890, i 30 d'octubre de 1894.

22.- AMM, Acords municipals, 18 de desembre de 1883, 6 de maig i 30 de setembre de 1886, i 30 d'octubre de 1894.

23.- La continuïtat de Biblioteca Pública nocturna és l'actual Biblioteca de la Caixa Laietana.
Enrich, «Josep Garcia Oliver», pp. 26-34. AMM, Acords municipals, 18 de desembre de 1883; 6 de maig i 30 de setembre de 1886 i 30 d'octubre de 1894. *El Mataronés*, núm. 21, 23 d'abril de 1886.

24.- Costa, *Josep Garcia* Oliver, p. 44.

25.- Costa, *Josep Garcia* Oliver. Enrich, «Josep Garcia Oliver», pp. 26-34. Josep M. Fradera i Barceló, «Els orígens de les caixes d'estalvi: el cas de la de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 19 (Mataró, abril 1984), pp. 22-29. Josep Garcia Oliver, *Discurso escrito para el acto de la instalación de la Caja de Ahorros de Mataró*, José Abadal (Mataró 1863). Joaquim Llovet, *La Caja de Ahorros de Mataró de 1859 a 1912. De su fundación a los inicios de la moderna institución de ahorro*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1977). Llovet, *La ciutat de Mataró*, II, pp. 145-146 i *Mataró. Dels orígens*, p. 362.

26.- *Crónica Mataronesa*, núms. 49, 50 i 51 (29 de novembre, i 6 i 13 de desembre de 1868).
Francesc Costa i Oller, *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876)*, Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1985), p. 33. Llovet, *Mataró. Dels orígens*, p. 334.

27.- AMM, AH-233.
Costa, *Josep Gualba*, p. 140. Llovet, *Mataró. Dels orígens*, p. 416. Jordi Pomés Vives, Maria Rodríguez Calleja, *L'Obrera Mataronesa. Un bell i efímer somni (1864-1890). El cooperativisme a Mataró al segle xix*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1997). Ramon Salas i Oliveras, *Mataró i l'ensenyament*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1962), pp. 83 i 105.

28.- *Estatutos del Instituto Mataronés de la Industria, del Comercio y de las Artes* (Mataró 1876).
Costa, *Josep Gualba*, pp. 167-168.
El Mataronés, núms. 2 i 4 (24 de setembre i 8 d'octubre de 1876); núms. 11 i 22 (18 de març i 3 de juny de 1877), i núm. 3 (29 de gener de 1882).

29.- Costa, *Josep Garcia Oliver*, p. 44.

30.- AMM, Acords municipals, 4 de gener i 28 de maig de 1882, 13 de gener de 1884, 20 d'abril i 6 de maig de 1886.
Arxiu Històric General de la Diputació de Barcelona (=AHGDB), lligall 2105.
El Nuevo Ideal, núms. 40, 63 i 65 (6 de juliol, i 14 i 28 de desembre de 1884); núm. 135 i 156 (25 d'abril i 19 de setembre de 1886).

31.- AMM, AH-223-1.
Costa, *Josep Garcia Oliver*, p. 48. Llovet, *Mataró. Dels orígens*, p. 334. Salas, *Mataró i l'ensenyament*, pp. 105-106.

32.- Llovet, *Mataró. Dels orígens*, p. 335.
«Memòria del Cercle Catòlic d'Obrers de Mataró llegida el 27 de desembre de 1908», *Socios protectores del Círculo Católico de Obreros* (Mataró 1908).

33.- Salas, *Mataró i l'ensenyament*, p. 82.

34.- J.L. GÜEREÑA, «Los orígenes de la educación de adultos en España contemporánea», *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*, Fundación Germán Sánchez Ruipérez (Madrid 1992), pp. 282-307.
PEDRO LUIS MORENO MARTÍNEZ, ANTONIO VIÑAO FRAGO, «La educación de adultos en España (siglos XIX-XX): Historia de una realidad cambiante y multiforme», *Educación de Adultos*. Ariel (Barcelona 1997), pp. 23-24.

35.- MERCEDES VILANOVA RIBAS, XAVIER MORENO JULIÀ, *Atlas de la evolución del analfabetismo en España, de 1887 a 1981*, Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1992), p. 62. ANTONIO VIÑAO, «Primera mitad del siglo XIX. Escolarización y alfabetización», *Historia de la educación en España y América*, III. Ediciones SM (Madrid 1994), pp. 123-133.

36.- PILAR BALLARÍN DOMINGO, *La educación de las mujeres en la España contemporánea (siglos XIX-XX)*, Síntesis (Madrid 2001), pp. 61-62.

37.- Ministerio de Educación y Ciencia, *Historia de la educación en España. Textos y documentos*, II. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1979), pp. 149-158.

38.- MORENO, VIÑAO, «La educación de adultos», p. 25.

39.- GÜEREÑA, «Los orígenes de la educación», pp. 286-287.

40.- ANTONIO GIL DE ZÁRATE, *De la instrucción pública en España*, Imprenta del Colegio de Sordomudos (Madrid 1855). Edició facsímil Pentalfa ediciones (Oviedo 1995), pp. 356-365.

41.- MORENO, VIÑAO, «La educación de adultos en España», pp. 26-28.

42.- J.L. GÜEREÑA, A. TIANA, «La educación popular», *Historia de la educación en la España contemporánea. Diez años de investigación*, Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, CIDE (Madrid 1994), p. 149.

43.- MORENO, VIÑAO, «La educación de adultos en España», pp. 28-31. ANTONIO VIÑAO FRAGO, «Escolarización y alfabetización», *Historia de la Educación en España y América. La educación en la España contemporánea 1789-1975*, Ediciones S.M. (Madrid 1994), pp. 389-394.

44.- *Religiosas filipenses misioneras de la enseñanza 1858-1958. Centenario*, Imprenta Altés (Barcelona 1959). RICARDO PEINA, *Almas de Apóstol. Vida de los fundadores del Instituto de Religiosas Filipenses*, Colegio de Nuestra Señora de Lourdes (Barcelona 1949), pp. 103-191.
Aplec de datos. Homenatge del Butlletí del Círcol Catòlic de Mataró. Les escoles menageres de La Veu de Catalunya, Patronat Escolar Obrer. Revista Social. Escola del Sagrat Cor de Jesús per a obreres, Impremta H. Abadal (Mataró 1908).
Memòria del Cercle Catòlic d'Obrers de Mataró, llegida el 27 de desembre de 1908 (Mataró 1908).

45.- COSTA, *Josep Garcia Oliver*, p. 43.

46.- BERNAT SUREDA GARCIA, «Revolució industrial, Renaixença i educació», Pedagogia a Catalunya. Dos-cents cinquanta anys de les instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldiri Reixac. Cent anys de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Fundació Jaume I (Barcelona 1999), pp. 22-23.

BIBLIOGRAFIA

BALLARÍN DOMINGO, Pilar. *La educación de las mujeres en la España contemporánea (siglos XIX-XX)*, Síntesis (Madrid 2001).

Catálogo por orden alfabético de las obras de la Biblioteca Popular de Mataró (Mataró 1866).

COSTA i OLLER, Francesc. *Josep Garcia Oliver. Una vida, una ciutat*, Ajuntament de Mataró (Mataró 1984).

– *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876)*, Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1985).

ENRICH REGÀS, Francesc de P. «Josep Garcia Oliver, destacat promotor de la cultura a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 16 (Mataró, abril 1983).

Estatutos del Instituto Mataronés de la Industria, del Comercio y de las Artes (Mataró 1876).

FRADERA BARCELÓ, Josep M. «Els orígens de les caixes d'estalvi: el cas de la de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 19 (Mataró, abril 1984).

GARCIA OLIVER, Josep. *Discurso escrito para el acto de la instalación de la Caja de Ahorros de Mataró*, José Abadal (Mataró 1863).

GIL DE ZÁRATE, Antonio. *De la instrucción pública en España*, Imprenta del Colegio de Sordomudos (Madrid 1855). Edició facsímil Pentalfa ediciones (Oviedo 1995).

GÜEREÑA, J.L. «Los orígenes de la educación de adultos en España contemporánea», *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*, Fundación Germán Sánchez Ruipérez (Madrid 1992).

GÜEREÑA, J.L.; TIANA, A. «La educación popular», *Historia de la educación en la España contemporánea. Diez años de investigación*, Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, CIDE (Madrid 1994).

LLOVET, Joaquim. *La ciutat de Mataró*, volum II, Barcino (Barcelona 1961).

– *La Caja de Ahorros de Mataró de 1859 a 1912. De su fundación a los inicios de la moderna institución de ahorro*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1977).

– *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2000).

MARTÍ COLL, Antoni. «Una sessió literària a l'Ateneu: Mataró 1861», *VII Sessió d'Estudis Mataronins*, 12 de juny de 1990. Museu Arxiu de Santa Maria i Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1991).

Memoria anual del Ateneo Mataronés leída en sesión pública del día 17 de febrero de 1867, Josep Abadal (Mataró 1867).

«Memòria del Cercle Catòlic d'Obrers de Mataró llegida el 27 de desembre de 1908», *Socios protectores del Círculo Católico de Obreros* (Mataró 1908).

Ministerio de Educación y Ciencia. *Historia de la educación en España. Textos y documentos*. Vol. II. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1979).

MORENO MARTÍNEZ, Pedro Luis; VIÑAO FRAGO, Antonio. «La educación de adultos en España (siglos XIX-XX): Historia de una realidad cambiante y multiforme», *Educación de Adultos*, Ariel (Barcelona 1997).

Patronat Municipal de Cultura de Mataró, *Bloc mataroní. Una manera de fer història*, Alta Fulla (Barcelona 1990).

Patronato Escolar Obrero de Revista Social. Escola del Sagrat Cor de Jesús per a obreres. *Aplec de datos. Homenatge del Butlletí del Círcol Catòlic de Mataró. Les escoles menageres de La Veu de Catalunya*, Impremta H. Abadal (Mataró 1908).

PEINA, Ricardo. *Almas de Apóstol. Vida de los fundadores del Instituto de Religiosas Filipenses*, Colegio de Nuestra Señora de Lourdes (Barcelona 1949).

POMÉS VIVES, Jordi; RODRÍGUEZ CALLEJA, Maria. *L'Obrera Mataronesa. Un bell i efímer somni (1864-1890). El cooperativisme a Mataró al segle XIX*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1997).

Reglamento de la Sociedad de Amigos de la Instrucción establecida en Mataró, Imprenta Americana, 1854.

Reglamento de la Sociedad Mataronesa de Amigos de la Instrucción, Imprenta de José Abadal (Mataró 1855).

Religiosas filipenses misioneras de la enseñanza 1858-1958. Centenario, Imprenta Altés (Barcelona 1959).

SALAS i OLIVERAS, Ramon. *Mataró i l'ensenyament*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1962).

SOLER FONRODONA, Rafael. «Jaume Fonrodona i Vila. La integració d'un americano a la vida del país», Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria, núm. 70 (Mataró, abril 2001).

SUREDA GARCIA, Bernat. «Revolució industrial, Renaixença i educació», *Pedagogia a Catalunya. Dos-cents cinquanta anys de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldiri Reixac. Cent anys de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, Fundació Jaume I (Barcelona 1999).

VILADEVALL i MALGÀ, Lluís. *Els Isern íntims*, Impremta Minerva i Publicacions del *Diario de Mataró* (Mataró, sense data).

VILANOVA RIBAS, Mercedes i MORENO JULIÀ, Xavier. *Atlas de la evolución del analfabetismo en España, de 1887 a 1981*, Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1992).

VIÑAO FRAGO, Antonio. «Escolarización y alfabetización», *Historia de la Educación en España y América. La educación en la España contemporánea 1789-1975*. Ediciones S.M. (Madrid 1994).

– «Primera mitad del siglo XIX. Escolarización y alfabetización», *Historia de la educación en España y América*, III. Ediciones SM (Madrid 1994).

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

Crónica Mataronesa, anys 1866, 1867, 1868.
Diario de Barcelona, anys 1857, 1858 i 1863.
El Mataronés, anys 1876, 1877, 1882, 1884 i 1886.
El Liberal, any 1884.
El Nuevo Ideal, anys 1884 i 1886.
Revista Mataronesa, anys 1856, 1864 i 1865.

DOCUMENTS DIVERSOS

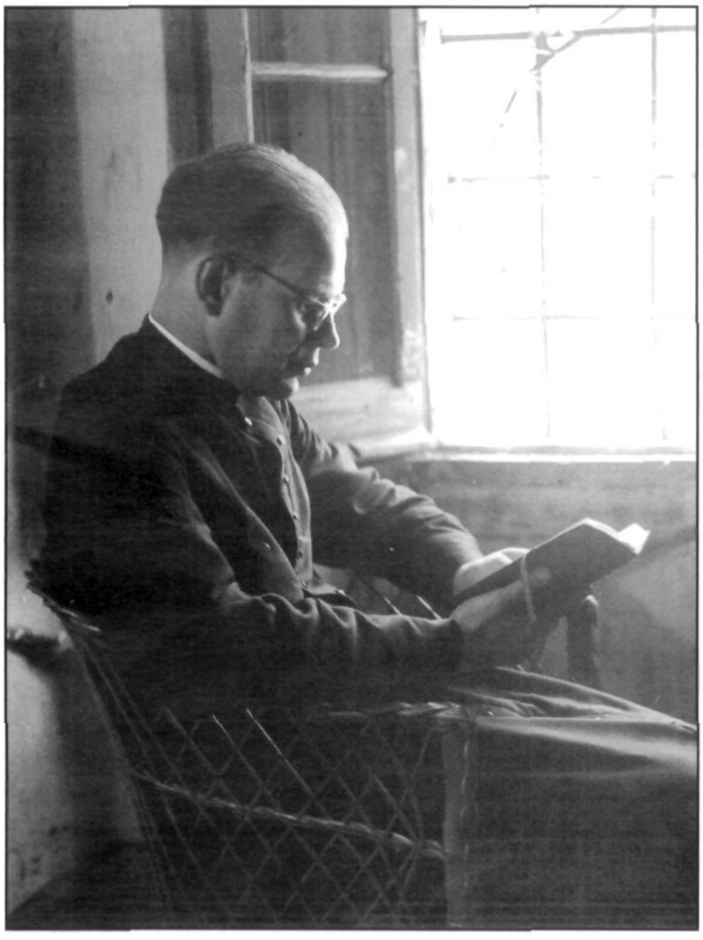
Arxiu Municipal de Mataró (=AMM). Arxiu Històric (AH). Lligalls AH-173-6, AH- 223-1 i AH-233.

Arxiu Municipal de Mataró (=AMM). Acords municipals dels anys 1854, 1859, 1860, 1861, 1868, 1871, 1882, 1883, 1884, 1886, 1890 i 1894.

Arxiu Històric General de la Diputació de Barcelona (=AHGDB). Lligall 2105.

Neus Cabot i Sagrera i Helena Patricio i Àvila, després de treballar quatre anys en la catalogació del fons musical manuscrit del Museu Arxiu de Santa Maria, sabent que mossèn Narcís Pagès, últim mestre de capella de Santa Maria (des de 1946 a 1983), gaudia de bon estat de salut a la Residència Sant Josep Oriol de Barcelona, van decidir d'entrevistar-lo, per tal de tenir l'oportunitat de conèixer de primera mà com es desenvolupava la vida musical de la parròquia durant aquell període. Mossèn Pagès les va rebre amb il·lusió; feia anys que restava desconnectat de la ciutat de Mataró.

MOSSÈN NARCÍS PAGÈS I RAMIRO, UNA VIDA, UNA ÈPOCA

En el transcurs de dos matins primaverals de 2004, vam poder conversar amb l'entranyable mossèn. La seva memòria ens deixava sovint sorpreses. Als seus noranta-sis anys recordava perfectament cada carrer, cada nom, cada parent llunyà de veí. La nostra intenció era, tan bon punt acabéssim les entrevistes, poder-ne fer un escrit, però alhora volíem documentar-nos una mica, tant en el terreny històric com en el musical. Malauradament, la manca de temps ha anat endarrerint aquest projecte fins a dia d'avui. El passat 15 de desembre, mossèn Narcís Pagès moria a l'edat de noranta-vuit anys. Ens va saber especialment greu no haver escrit aquestes línies essent ell en vida, és per això que tan sols ens queda l'oportunitat de dedicar-les al record de la seva persona i en agraïment per la tasca que desenvolupà a la nostra ciutat.

Narcís Pagès i Ramiro naixia a Girona ciutat[1] l'any 1908. Si fou el 4 o el 6 de setembre, ni ell mateix ho recordava. «Vaig venir al món, però no vaig venir conscient» deia, excusant-se de tal oblit.

Mossèn Narcís Pagès a Mosqueroles.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

Després d'exercir de vicari a Palautordera, transità per la parròquia de Sant Martí de Mosqueroles per desembocar, finalment, a la nostra ciutat de Mataró. Ens situem, doncs, al 15 de novembre de 1946, quan fou nomenat organista i director de l'Acadèmia Musical Mariana, substituint mossèn Lluís Vilella Monegal. L'arribada del nou mossèn no fou casual. Narcís Pagès, des de Mosqueroles, demanà un canvi de destinació ja pensant en Mataró. Coneixia el pare Torrent, fill de Mataró, i Gregori Modrego Casaus, bisbe de Barcelona, fou qui donà el vist-i-plau. Queda constància que el presentaren com «El Rdo. D. Narciso Pagés, que a su prestigio musical une el celo de sacerdote, es un ferviente enamorado del Renacimiento litúrgico popular».[2]

Mataró, l'any 1946, comptava amb uns trenta mil habitants. «El Mataró que coneixeu vosaltres és molt diferent del que vaig conèixer jo. És molt diferent la facilitat de comunicació (...) Mataró estava formada per unes famílies essencials quan jo vaig arribar. Recordo els Cruzate, els Montserrat...» En l'àmbit religiós, això es traduïa en la convivència de dues parròquies, Sant Joan i Sant Josep, a ponent de la Riera, i Santa Maria, a llevant. Narcís Pagès obtingué els càrrecs d'organista i mestre de capella de Santa Maria, d'on era aleshores rector mossèn Antolí Vancell, i de capellà de les Germanetes dels Pobres.

Instal·lat a la casa del capellà de les Germanetes, situada a l'Esplanada, no va arribar a conèixer cap dels seus predecessors, ni mossèn Joan Fargas, mestre de capella, ni mossèn Lluís Vilella Monegal, organista. Sí recordava, però, haver conegut mossèn Andreu, beneficiat de Santa Maria, capellà de l'Administració de les Santes, administrador del cementiri i, a més, director de les congregacions marianes, amb seu al Foment Mataroní.

Ser organista i mestre de capella a Santa Maria suposava formar i dirigir el cor de Santa Maria i acompanyar amb l'orgue les celebracions litúrgiques. D'altra banda, també ostentava el càrrec de director de la coral anomenada Acadèmia Musical Mariana, amb la qual organitzava sortides anuals a diverses poblacions catalanes. «L'Acadèmia no tenia res a veure amb la capella de música de Santa Maria. N'era independent, filla de la Congregació Mariana (...) L'arxiu de l'Acadèmia Musical Mariana, que jo vaig anar ampliant, passà a l'arxiu de Santa Maria. Hi havia tot el material que s'havia anat recollint i, en liquidar-se el Foment, passà a Santa Maria». Totes les partitures es poden trobar avui al Museu Arxiu de Santa Maria.

L'Acadèmia Musical Mariana fou fundada l'any 1918 per Josep Colomer i Volart en el si de les congregacions marianes, amb seu al Foment Mataroní des de 1904. Inicialment, es tractava d'una formació instrumental, però ben aviat, a l'estiu de 1920, s'hi afegí la massa coral. Les congregacions, eminentment masculines, visqueren l'època de canvi del moviment coral a Catalunya en relació als cors mixtes. Passada la Guerra Civil, es fundà la Coral Santa Cecília, integrada per veus femenines. «Un dia veieren que uns no eren res sense els altres», afirmava mossèn Pagès. Ambdues corals començaren a actuar conjuntament, propiciant l'existència volàtil d'un cor mixt.

De totes les celebracions litúrgiques anuals, la més important era la popular *Missa de Glòria* de mossèn Manuel Blanch (1827-1883), altrament dita *Missa de les Santes*. Agafant el relleu del mestre Enric Torra (1910-2003), mossèn Pagès s'encarregà de dirigir-la des de 1947 a 1970, ininterrompudament.

Hem de recordar que entre 1772 i 1835, Mataró anà rebent les relíquies de les Santes del monestir de Sant Cugat, i que l'any 1852 són declarades patrones de la ciutat per votació popular[3] i amb la confirmació de Pius IX. Tan sols set anys abans, Manuel Blanch i Puig començava la composició de la Missa, a l'edat de vint-i-un anys, i encara faltarien cinc anys més perquè el nomenessin mestre de capella. El 27 de juliol de 1848 la *Missa de Glòria* va ser presentada a la ciutat.[4] Fou un èxit sense precedents i ho és encara el dia d'avui, ja que segueix sent un dels actes cabdals de la Festa Major de Mataró.

L'any 1922, sota la direcció de mossèn Fargas, s'incorporà al cor l'Acadèmia Musical Mariana. Tot i que fou substituïda uns anys després per l'Scola Cantorum del Círcol Catòlic, en els anys de direcció de mossèn Pagès tornem a trobar la seva presència junt a d'altres agrupacions musicals. Envers el tema, mossèn Pagès recordava com els assajos començaven després de la Fira de Pasqua. L'any 1963, amb motiu de la celebració del centenari de la Caixa d'Estalvis de Mataró, l'entitat va patrocinar una gravació de la *Missa*. Per aquest afer, encomanaren al mestre Cristòfor Taltabull que fes una adaptació acord amb els nous temps. En paraules de mossèn Pagès, es traduïa en què «no volien la versió que cantava l'Acadèmia, que ho feia com podia. Volien una interpretació més moderna. A Taltabull, l'atabalava que no es veiés a qui se li devia la Missa», i tot i que morí fent el *Kyries*, se li reconeix el gest d'haver estat fidel a l'estil de mossèn Blanch. Posteriorment, continuà

Mossèn Narcís Pagès dirigint la *Missa de les Santes*, amb els solistes Lluís M. Andreu, Pedro Pirfano, Bartomeu Bardagí i M. Teresa Casabella (27 juliol 1956).

MASMM. Arxiu d'Imatges. Núm. 002200.

l'adaptació Josep Soler. No hem pogut d'aclarir com s'aconseguí l'obra original de la *Missa* per a la gravació. Mossèn Pagès ens explicava que li havia estat demanada personalment, però, com que ell no podia assumir aquesta responsabilitat, derivà la petició a l'Administració de les Santes. Sembla ser que no van arribar a un acord i, a causa d'això, es respira cert misteri sobre qui i com va aconseguir l'original per fer la còpia, per donar-la a en Taltabull. Aquest fet aïllat no féu minvar l'enorme popularitat i fervor que desperta aquesta composició, tot recordant, com deia mossèn Pagès, que «la Missa s'ha d'escoltar amb orelles mataronines».

Tot i que dirigí la *Missa* durant vint-i-tres anys (del 1947 al 1970), no n'hem trobat gaire documentació escrita. Aquest fet, podria tenir relació amb el concepte que humilment tenia d'ell mateix, «personalment crec que no ho hauria d'haver fet», de dirigir la *Missa* durant tants anys. «Jo era aficionat a la música... Vaig estudiar orgue, però no direcció». Igualment, amb molta modèstia, va confessar que havia compost alguna cosa però que «com a compositor i com a músic em considero que valc ben poc, perquè no podia superar ni Victòria ni Palestrina», ens deia, tot bromejant. Precisament aquests dos compositors, junt amb Wagner i Beethoven, eren els seus preferits.

La vida de mossèn Pagès no es centrava exclusivament a Santa Maria; també tenia relació amb la parròquia de Sant Josep i una especial atenció a les Germanetes dels Pobres, on exercia la capellania.

Mossèn Pagès tingué dues coneixences, que no podem deixar de mencionar per la seva importància. En primer lloc, tingué contacte amb mossèn Josep Paradeda al poble de Mosqueroles. Paradeda és conegut per haver escrit la lletra de moltes cançons catequístiques, en aquell temps tan populars, com la que comença dient «Tant bé que estem aquí, ja ens hem de despedir».

Una relació més particular fou la que mantingué amb Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), un dels coneguts mecenes de la cultura catalana de l'època. Els vincles amb el senyor Patxot venien de lluny, ja que coincidiren estiuejant a Calella de

Visió parcial del cor de cantaires i dels músics en la interpretació de la *Missa de les Santes*, l'any 1956.

MASMM. Arxiu d'Imatges. Núm. 002202.

Palafrugell. Anys després, mossèn Narcís va assistir a les classes del mestre Llibert i allí va coincidir amb una noia que casualment resultà ser la filla del senyor Patxot. De la casualitat se n'adonaren quan, de nou, els dos homes es retrobaren en arribar a Mosqueroles. I nasqué una gran amistat. En Patxot, home adinerat, residia a Suïssa, i mossèn Pagès l'anava a visitar. En Patxot, tant a Suïssa, com quan venia a Mataró, li deixava el Rolls Royce, «de tal manera que jo sóc el capellà que amb mi passegen per tot Mataró i per tot Suïssa amb un Rolls».

Com ja hem esmentat, mossèn Pagès rebé una formació plenament organística amb el pare Massana i, posteriorment, amb Vicenç Maria de Gibert. I mossèn Pagès, junt amb Gregori Estrada i George Lhôte, va encapçalar tot el procés de restauració de l'orgue nou de Santa Maria.

L'orgue fou un dels temes reiteratius en les nostres converses, però, tot i parlar-ne sovint, la història quedava un xic enrevessada; així doncs, intentarem fusionar els records del mossèn amb l'ordre històric dels esdeveniments que ens ha ajudat a entendre Raül Prieto, actual organista de Santa Maria.

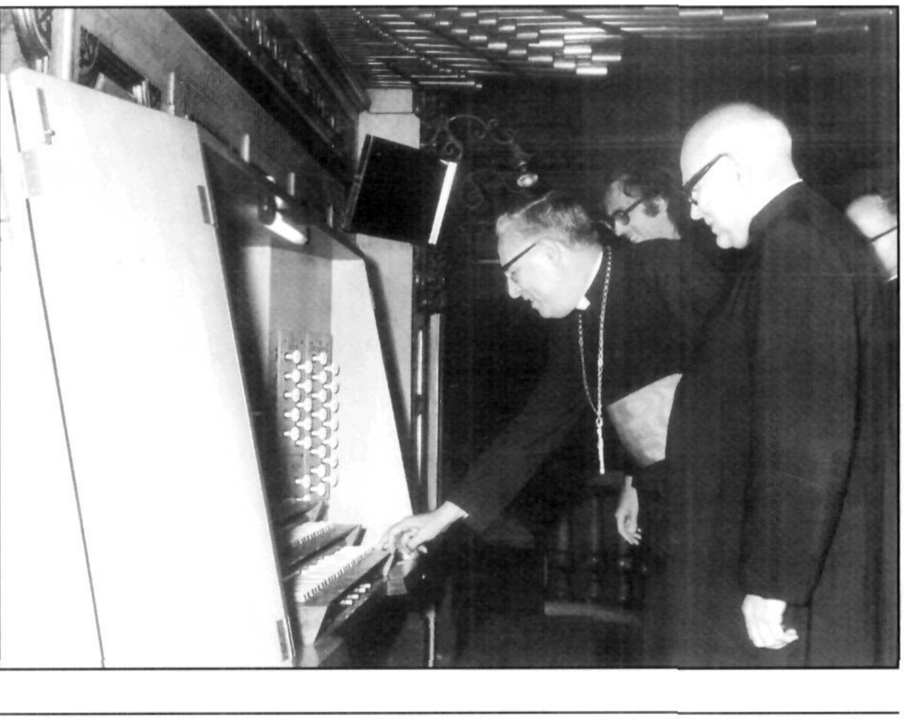
Durant deu anys del primer terç del segle XX (1927-1937), hi va haver dos orgues a l'església de Santa Maria, el de 1927, construït per Gaietà Estadella, anomenat també «el nou», i el d'Antoni Buscà (1738) conegut per «l'antic».

L'orgue antic va ser creat per Antoni Buscà l'any 1738 i millorat per l'orguener Gaietà Vilardebò el 1863, gràcies als 1.000 duros que pagà Jaume Isern. Fou destruït el 1937. Mossèn Pagès treia transcendència al succés de la següent manera «quan la destrucció dels interiors de Santa Maria, entre els anys 1936 i 1938, es va acordar de destruir l'orgue antic per poder salvar el nou».

L'any 1927 Gaietà Estadella va construir l'orgue nou. La seva inauguració tingué lloc els dies 24 i 25 de juliol, amb interpretacions de Vicenç M. de Gibert, mossèn Josep Colomer i mossèn Josep Muset, acompanyades, com no, per l'Acadèmia Musical Mariana.

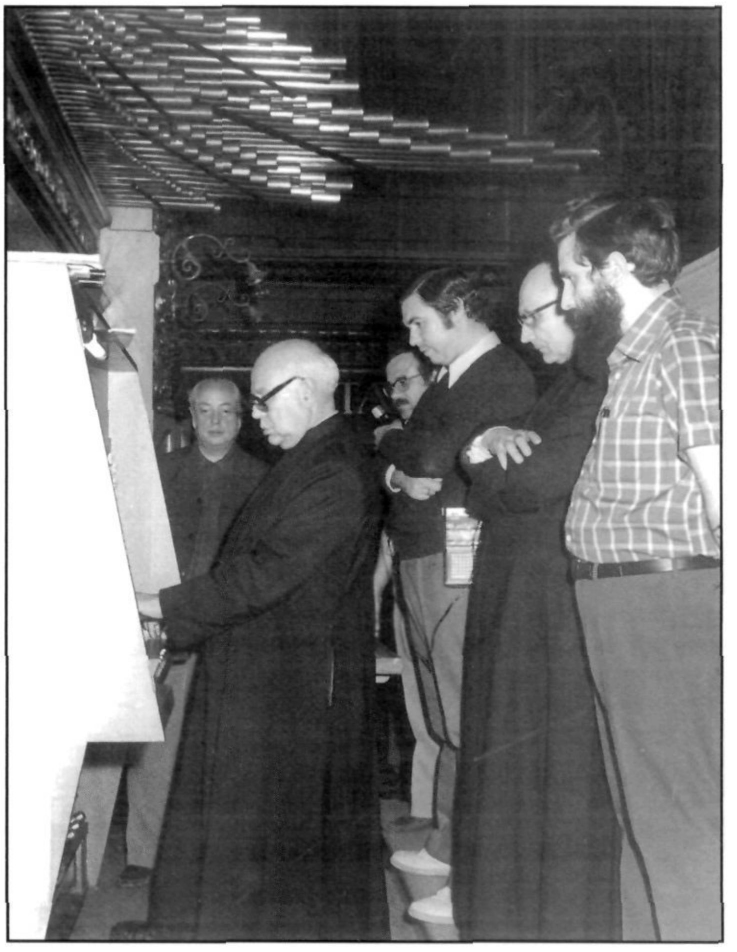
Gairebé seixanta anys després (1974) fou reformat i el va inaugurar de nou Guy Bovet. Com ja hem dit, foren mossèn Pagès, amb Gregori Estrada i el propi George Lhôte, que portaren la iniciativa de la restauració de l'orgue. I el taller encarregat de dur-la a terme va ser el de Gabriel Blancafort. L'orgue, a l'origen, tenia un sistema mecànic-pneumàtic que, segons mossèn Pagès, patia un envelliment prematur per culpa de la pneumàtica; per aquesta raó, va decidir de fer-lo completament mecànic, ja que segons ell, la tracció mecànica arriba a centenària. Per això, després d'un estudi, van extreure les següents conclusions publicades a *Mataró, periódico comarcal:*

> «1. La reparació a fer exigia desmuntar totalment l'orgue.
> 2. Era més econòmic eliminar del mecanisme tota la part pneumàtica-tubular i el sistema propi de la casa Estadella, deixant-lo simplement mecànic, que reparar tota aquella complicació, de la qual, per altra part, es tenia l'experiència de la seva curta durada.
> 3. Com que, com hem dit, calia desmuntar-ho tot, era l'avinentesa propícia per subsanar les faltes de lògica que hi havia hagut i, àdhuc, amb l'orgue d'ecos que no havia estat previst en el projecte inicial.

Inauguració de la reforma de l'orgue nou (12 de juny de 1974). Mossèn Narcís Pagès, amb el cardenal Jubany, arquebisbe de Barcelona, i George Lhôte.
MASMM. Arxiu d'Imatges. Núm. *003168*.

Inauguració de la reforma de l'orgue nou (12 de juny de 1974). Mossèn Narcís Pagès, mossèn Francesc Pou, rector de Santa Maria, i Lluís Jubinyà.
MASMM. Arxiu d'Imatges. Núm. 003170.

4. També era una ocasió magnífica per fer la realitat la monumentalitat, quant a la sonoritat i riquesa de jocs, que havia estat il·lusió i mòbil primordial de la seva construcció, però que no havia estat feta realitat».

Tot i que ara pugui haver-hi opinions dispars sobre l'encert o desencert d'aquesta restauració, hem d'entendre que mossèn Pagès era fruit d'una època, i per a ell havia significat un progrés musical important.

Actualment, des del 1963, amb la incorporació de l'orgue petit, Santa Maria torna a tenir dos orgues. L'orgue petit, situat a la part dreta del creuer, davant de l'altar major, originalment fou construït per a la casa que tenia al carrer Nou el doctor Francesc Mas i Oliver, antic organista de Santa Maria i, després, bisbe de Girona. Amb el temps, es va instal·lar al Foment Mataroní, on el col·locaren al bell mig de l'escenari. En paraules de mossèn Narcís, «quan feien comèdia, que era el més sovint, els decorats s'havien d'adaptar a l'orgue». Tanmateix, quan es van fer les obres de reconstrucció del Foment i en previsió de la necessària restauració de l'orgue nou de Santa Maria, es va traslladar a la basílica afegint-hi nous jocs. L'orgue petit arribà a Santa Maria l'any 1963 i, després de la seva restauració, el 1965, es faria la seva inauguració.

Mossèn Pagès deixava Mataró l'any 1983. Amb la seva marxa, desapareixia també l'últim mestre de capella de la ciutat de Mataró; una professió fossilitzada en el llindar del temps. A la residència Sant Josep Oriol passava els dies immers en la rutina del centre. «A dos quarts de dotze acostumo a dir missa cada dia (...) estic exempt de les celebracions. Dic la missa assegut i l'acostumo a dir sol, perquè cadascú té les seves coses», referint-se als diferents costums dels sacerdots que vivien a la residència, molts dels quals, havent abandonat la seva feligresia, convivien junts.

Tot i que li vàrem demanar que escrigués les seves memòries, mossèn Narcís Pagès no estava interessat a fer-les. Les nostres converses es basaven en un seguit de preguntes que havíem esbossat, però a l'hora de la veritat era mossèn Pagès que tornava, una vegada i una altra, sobre els temes que li semblaven més transcendents, és a dir, l'orgue nou i la *Missa de les Santes*, i ens explicava la diferència entre la sonoritat d'una gran orquestra, amb tants braços per instrument, i un orgue, independentment del número de registres que aquest pugui tenir, o bé les misterioses accions envers la gravació pel centenari de la *Missa de les Santes*.

Mossèn Pagès va ser l'eix vertebrador de la música religiosa, impulsada tant des de la parròquia, com des del Foment Mataroní, en una llarga època. Ell deia «que havia tocat totes les tecles, fins i tot, les que no hi són», en un moment en què la religió era latent a la vida quotidiana dels mataronins, i la música n'era un reflex més.

Els seus records sempre anaven acompanyats de retòriques sobre la vida, la vellesa o les relacions de poder. Li agradava recalcar, una de les grans equivocacions, al seu parer, de l'home actual. «En aquesta vida hi ha coses variables i coses invariables, com ara el dia, que sempre té 24 hores, el temps que passa, la sortida del sol... El mal d'avui dia és que tothom vol governar les coses, i

no adaptar-s'hi. Hi ha coses que no es poden contradir. Quan fa que dura la naturalesa? Quants anys pot governar un home? vuit? dotze? Què són els meus anys comparats amb la història? L'equivocació és fer variable el que és etern, i fer etern el que és variable». Els fets històrics són *invariables, però sí que és variable la lectura que* se'n pugui fer. És interessant, però, de tenir el privilegi d'escoltar de primera mà les vivències d'una persona que va viure el segle XX en la seva totalitat. Massa sovint busquem informació en fonts documentals o escrites, i obviem el testimoni i la memòria de moltes persones que haurien de ser els nostres referents directes.

I, finalment, només hem de dir que hem intentat fer una petita contribució al coneixement de *l'evolució de la vida musical d'una de les entitats* religioses cabdals de la nostra ciutat, la parròquia de Santa Maria, i al merescut reconeixement de qui se'n féu càrrec al llarg de trenta-set anys, mossèn Narcís Pagès i Ramiro (1908-2006).

Neus Cabot i Sagrera
Helena Patricio i Àvila

NOTES

1.- Aquesta dada es contradiu amb l'esquela, on *s'afirma que nasqué al poble de Quart (Girona). Optem per* Girona ciutat, ja que ens ho va dir en primera persona.

2.- Revista *Parròquia*, novembre de 1946 (Mataró), p. 5.

3.- «Per obtenir el Patronatge de les Santes per a la ciutat de Mataró, calgué celebrar un referèndum a la ciutat i als veïnats de Mata, Valldeix, Cirera i Traià. El 5 d'abril de 1852 es recolliren els vots dels veïnats esmentats (...) Tots els vots de les corporacions religioses foren unànimes a favor *del Patronatge (...) En un total de 2.057 cases visitades i una* mitjana de 4 habitants per casa, ens donarien un cens total de 8.228 habitants». LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple.* Museu i Arxiu Històric Arxiprestal Obra de Sant Francesc (V) (Mataró 1971), p. 200. Ens ha semblat entranyable citar aquest paràgraf, tot i que la dada del número d'habitants resultaria incorrecta.

4.- Citar que Mataró comptava llavors amb uns 15.000 habitants.

RECURSOS

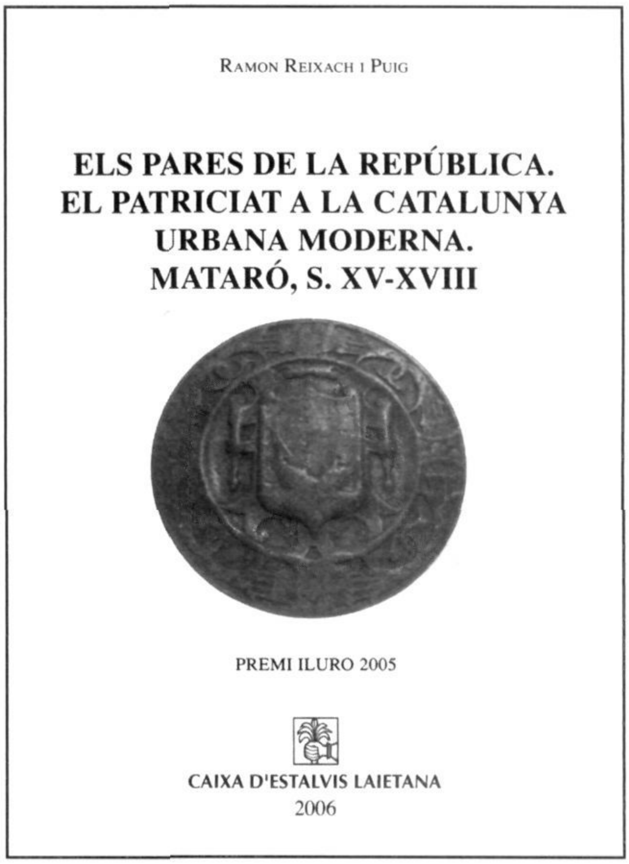
RAMON REIXACH I PUIG, ***Els pares de la república. El patriciat a la Catalunya urbana moderna. Mataró s. XV-XVIII.*** Premi Iluro 2005. Caixa Laietana (Mataró 2006).

Sovint acostumem a fer referència a forces i a moviments històrics, presentant-los d'una manera abstracta, sense tenir en compte la infinitat d'individus –i de cadascun d'ells– que, de fet, han intervingut en el seu curs. Ens oblidem del factor humà i que els fenòmens que pretenem etiquetar –per simple comoditat o amb finalitat pedagògica– han estat, en el fons, protagonitzats per homes i dones de carn i ossos, veritables actors dels esdeveniments, tant en l'ordre social, com l'econòmic, religiós, etc.

No és així al llibre que ara comentem. En ell s'estudia tot un seguit de famílies, amb els seus mutus enllaços, que en el Mataró del segle XV fins al XVIII van destacar a la població, tant en el ram de la cultura política, com en els camps de l'economia, la societat, la religió. Es tracta d'un treball sobre els patricis mataronins que intervingueren en el desenvolupament de la localitat, des de la vila baixmedieval fins més enllà de la seva transformació en ciutat. La seva actuació en els diversos camps, és tanmateix tot un referent històric. Són aquells que l'autor qualifica com a pares de la república (de la *res publica*).

Així, veurem desfilar en el llibre moltíssimes famílies amb vincles consanguinis, matrimonials, d'apadrinament, i comprovarem com es perpetuen en el temps uns llinatges de pagesos i menestrals, arrelats a la població, molts dels quals evolucionen cap a comerciants i mercaders. Són els que s'aprofitaren de la posició geogràfica de Mataró, ran el mar, per traficar amb el comerç marítim, arrabassant-lo, en part, de Barcelona. Són els que arribaren a fer de la nostra població a finals del segle XVII i inicis del següent, a cavall del «libero comerç», una mena de port franc, per atraure el mercadeig cap a la nostra platja. Són els que l'any 1702 prestaren els diners necessaris perquè Mataró obtingués el títol de ciutat, i els que durant la guerra de Successió adoptaren unes posicions pragmàtiques respecte als dos monarques contendents.

L'autor descriu el currículum de totes aquestes nissagues, explica la seva ascendència social, com es movien dins l'entramat polític local, analitza els vincles que algunes tenien amb l'administració municipal, reial, etc. Pagesos, botiguers, mercaders, veiem com evolucionen cap a estats socials superiors, cap al privilegi, els que més poden. També

veiem com ocupen llocs al consell municipal, elegits pel sistema insaculatori i, àdhuc, com alguns sobreviuen políticament dins la governació borbònica, assolint el nomenament de regidor als ajuntaments creats i dominats pel nou règim d'administració local centralitzat, que Felip V va imposar.

Sorprèn en el llibre la meticulositat del seu autor a reunir una infinitat de dades sobre els mataronins que hi apareixen, que ha sabut extreure de fonts d'arxiu o d'una gran diversitat de monografies publicades, gairebé gosaríem dir que d'una manera exhaustiva. Això palesa l'esforç i la dedicació que ha hagut de posar per tal de coronar amb èxit un treball com aquest, laboriós, complex. És només comptant amb un gran nombre de tessel·les –de colors diferents, a més–, que els romans construïen els bells mosaics de les seves vil·les. Reixach fa el mateix amb aquesta tasca de recerca sobre el patriciat urbà mataroní, on les tessel·les són un sens fi de dades documentals històrico-biogràfiques, combinades d'una manera

meticulosa per aconseguir la genealogia d'una determinada família pertanyent a aquell patriciat urbà. I, encara més, per explicar-nos com es ramifica, com s'enllaça amb altres llinatges, com arrela en el sòl mataroní.

En un annex, l'autor ofereix un seguit d'arbres genealògics de famílies locals, que permeten conèixer els llaços de parentiu de cadascuna. Són –no cal dir-ho–, una bona eina per progressar en la investigació històrica local d'una manera més guiada, més segura. Endemés, aquests arbres van acompanyats amb una il·lustració de cada casal familiar, i malgrat que alguns edificis han estat amb el temps bastant reformats, ens permeten, en certa manera, evocar o fer-nos sentir més pròximes aquelles famílies patrícies que en el passat dominaren els destins de Mataró.

En resum, es tracta d'un llibre d'interès general, i molt especialment útil per als estudiosos de la història moderna, que hi trobaran fàcilment l'arrel o l'origen familiar de molts dels personatges que han sobresortit en els camps de les relacions personals, econòmiques i polítiques del passat mataroní, i també –més d'una vegada–, de la història del nostre país.

J.LL.

MANUEL CUSACHS I CORREDOR, I ALTRES, ***Escola Anxaneta (Mataró 1965-1987). Memòria d'una convicció***, Associació pel Llegat de l'Escola Privada Anxaneta (Mataró 2007).

L'escola Anxaneta va ésser creada l'any 1965 per un petit grup de pares que volien per als seus fills una escola diferent de les altres escoles que existien a la ciutat. Volien una escola activa, una escola renovadora, una escola mixta, una escola entesa com una llar, com la casa dels nens, que proposés observar, experimentar, comparar, generalitzar..., en la qual l'alumne fos el centre de tota activitat, com explica al pròleg Josep Gonzàlez-Agàpito.

A més, havia d'ésser una escola gestionada per pares i mestres, convertida amb el pas del temps en societat anònima, els accionistes de la qual continuarien essent els pares i els mestres.

Aquest era el model de l'escola, que es va haver de replantejar durant i després de la Transició, no pas sense tensions i discussions, en funció dels diferents corrents ideològics del moment.

Finalment, l'escola Anxaneta es convertí en escola pública l'any 1987.

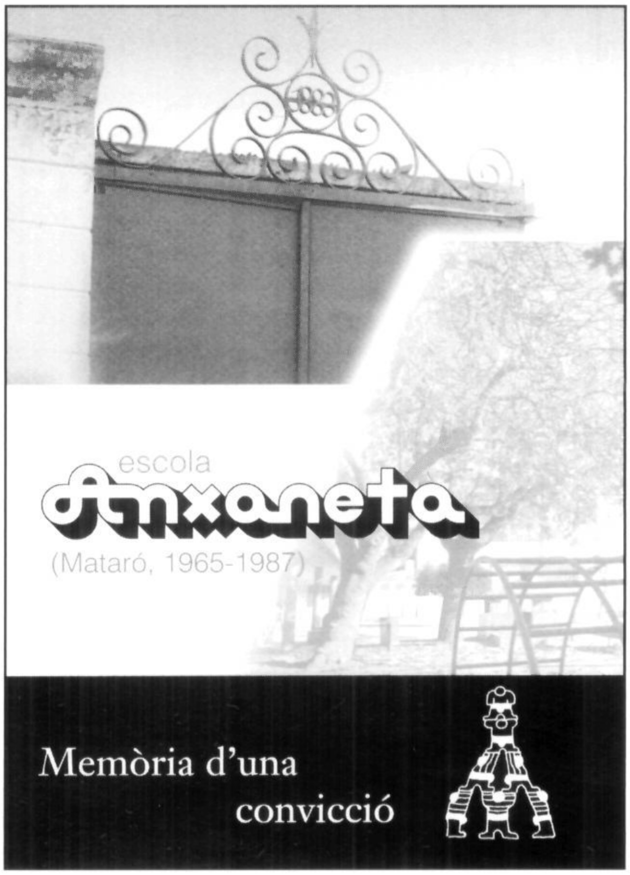
La monografia en la primera part explica, individualitzant curs per curs, els continguts, les activitats, la gestió, l'economia i els actes festius de l'escola, sense oblidar el treball dels equips de mestres i dels pares.

Una segona part es refereix al model educatiu i analitza la pedagogia activa, la filosofia del treball, els jocs, les sortides, dintre d'una àmplia temàtica.

I, la tercera part, és un recull de dades i documents.

En conjunt, és una excel·lent monografia, que documenta una institució mataronina en l'espai i en el temps. Llegir-la, fa pensar que és un model que haurien de seguir moltes altres institucions i associacions de la ciutat.

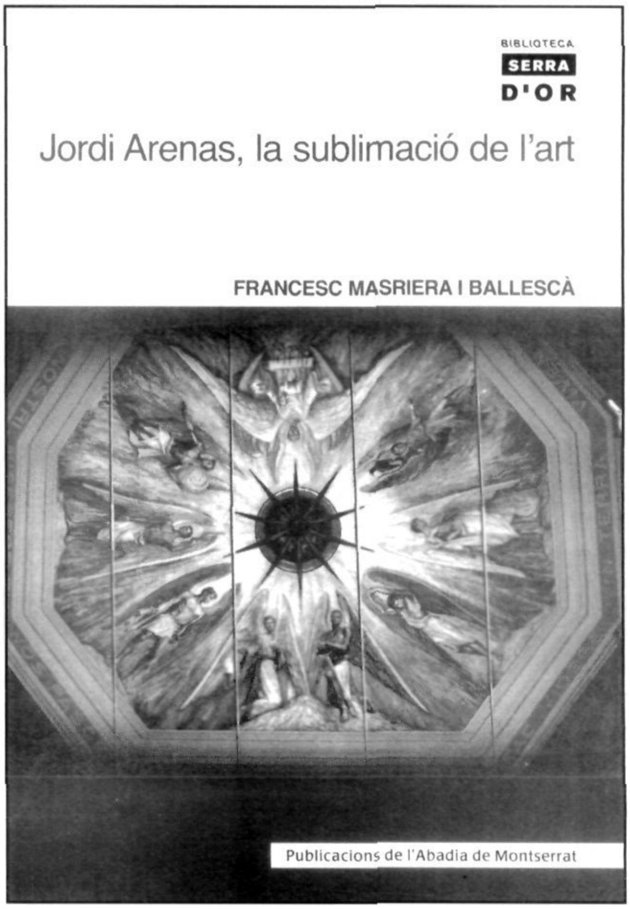
M.S.P.

FRANCESC MASRIERA I BALLESCÀ, ***Jordi Arenas, la sublimació de l'art***. Patronat Municipal de Cultura de Mataró; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Mataró 2006).

Aquesta publicació és un retrat molt particular de Jordi Arenas i Clavell (1920-1998), el prestigiós pintor, escultor, músic i activista cultural. En els darrers anys, l'acceptació per part de l'Ajuntament de Mataró del llegat de l'artista i tots els passos que s'han fet per arribar a inaugurar el centre d'art Ca l'Arenas, han generat exposicions, articles, taules rodones, homenatges i publicacions que ens han apropat a la figura i l'obra d'aquest mataroní de pro. Aquesta biografia de to intimista, extensa i aprofundida, ens mostra la mirada interior del personatge, la lectura subjectiva que feia de la realitat que l'envoltava.

Francesc Masriera, un dels marmessors de l'herència d'Arenas, forma part del cercle íntim d'amics de l'artista. Junt amb Pilar Salicrú, assumeix la transcripció i endreça dels diaris que Jordi Arenas havia deixat escrits en petits quaderns de lletra menuda. Són pàgines redactades en primera persona, en què l'artista «trenca els seus famosos silencis, emet opinió, s'esplaia i, fins i tot, hi palesa contradiccions», segons que escriu Carles Marfà en el magnífic pròleg del llibre. Un material sensible com aquest, empeny Masriera a fer-ne una difusió ponderada i ordenada que ens ajuda a discernir el context vital i la trajectòria personal d'un home introspectiu i polièdric.

L'autor segueix el fil cronològic del biografiat amb trenta-cinc capítols àgils i ben travats. La citació literal de breus passatges del dietari és un recurs que desperta interès. La lectura es fa amable perquè, a més, incorpora constants al·lusions al Mataró de cada moment. Hom descobreix, per exemple, que enmig de l'anèmica postguerra hi havia a la ciutat tímids intents de recuperació de la normalitat cultural i que els Arenas van ser agents dinamitzadors des del seu cenacle del carrer d'Argentona. I és que, a partir d'ara, els estudiosos de la cultura del Mataró de la segona meitat del segle XX tenen a les mans un treball d'obligada referència.

En l'apèndix podem trobar tres escrits de Jordi Arenas: el poema *Cap de Creus*, l'article que va publicar l'any 1988 a la revista *Mataró Escrit* sobre la Missa de les Santes, i una carta d'intercanvi artístic amb el pintor Ismael Font. Un espai dedicat a la bibliografia, un quadre cronològic, una llista de les exposicions individuals i un índex onomàstic tanquen les pàgines del llibre. Un llibre necessari: la biografia d'una personalitat captivadora que interacciona amb el panorama social i cultural de la porció de segle que li va tocar viure, dels anys vint als anys noranta.

NG

— DOCUMENTACIÓ DE SANTA MARIA —

A l'expectativa de la propera commemoració del mil·lenari del primer document que esmenta la parròquia de Santa Maria, iniciem la publicació de la documentació coneguda, molt poca, que parla de la parròquia i de l'església de Santa Maria, per tal de formar un corpus documental sobre el tema.

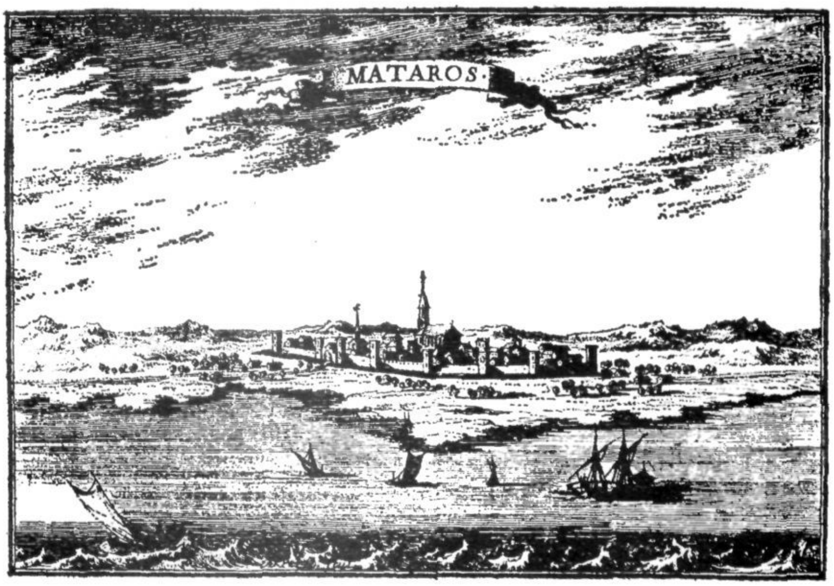
En aquesta línia, i pel seu interès, publiquem de nou el *Memorial del rector Folquer*, del segle XVII, que ja havia estat publicat al número 1, data abril de 1978, dels nostres *FULLS* i, en forma de separata, el desembre de 1983, en ocasió de la Nit de Santa Llúcia, celebrada aquell any a Mataró.

MEMORIAL DEL RECTOR FOLQUER[1]

«La Vila de Mataró està murallada, fundada a tir d'arcabús del mar, i prop la vora de l'aigua té una torre ab peces d'artilleria ab municions necessàries per a sa defensa. Dista de la Ciutat de Barcelona quatre llegües. Fonch dita Iluro i lo Dr. Hierònim Pujades en lo llibre 4, foli 178, de la Crònica Universal del Principat de Catalunya la nomena Civitas fracta, o Civitas tracta. Té set-centes cases, compreses quaranta que estan fora de la muralla, en lo terme de Sant Miquel de Mata, veïnats de Valleix, de Cirera i Traià, que tot és de la parròquia de Mataró. La vila és apasible, està en pla, té bon cel, los aires son sans, los fruits avantatjats i los vins superiors al d'altres terres. Té cinch caños d'aigua de font repartits per les places d'ella. Té una acèquia d'aigua que baixa de la que sobra de dos molins fariners, que estan a dos tirs de mosquet fora la vila. Té dins de la vila tres forns de vidre que fan gasto cada dia de 20 lliures, ab que poden proveir de bons vidres la Ciutat de Barcelona, i n'envien càrregues per terra i mar a Madrid, Castella, França, i a altres parts, perquè los mestres que fan lo vidre són dels més avantatjats de Catalunya. Mataró és vila real, carrer de Barcelona, i gosa dels privilegis de Barcelona. És una de les més populoses, riques i qualificades viles de tota Catalunya.

L'església parroquial és consagrada, té tres nauades,[2] i en ella se vehuen algunes pedres de marbre en l'església, torre del campanar, plaça i en la sufragànea ab lletreros dels Romans i vestigis d'un aqueducto, obra digna de romans.[3] Té sufragànea sota invocació de Sant Miquel, també consagrada. Per lo terme hi ha quatre capelles.[4] La parroquial té 14 capelles i 18 altars en què es diu missa. La segrestia està proveida de tres creus de plata, la ordinària per als aniversaris i albats, la mediana per a les processons i enterros, la gran per a les processons solemnes i enterros majors, càlsers i vasos de plata bastant meritoris, capes, casulles, dalmàtiques i tots vestiments necessaris, de tots colors. Governa la segrestia un capellà, Té orgue, dos organistes, un principal, altre conjunt, tot dos hàbils per a qualsevol catedral. Té mestre de cant hàbil, lo qual té obligació d'ensenyar cada dia una hora als capellans. Hay quatre minyons tiples que serveixen en l'esglèsia ab cotes morades i tots los dies solemnes se canta a cant d'orgue. Los diumenges de Quaresma i Advent i sempre que lo Rector ho mana, i los dies més solemnes, canten a dos cors. En la torre del campanar hi ha reloig i campana que toca les hores, i altra toca los quarts per a la Vila, i dins l'església toca les hores i quarts en lo cor, per al regiment de l'església. Ademés d'estes campanes, té la torre tres campanes grans, dos medianes i una de petita per a cridar los escolans.

La Rectoria de Mataró és la mes pingüe del Bisbat i de tota Catalunya. Tindrà de renda més de 1500 lliures. Té censos, cases i terres en alous. Los vicaris i cinch notaris reben tota manera d'actes en nom del Rector i un dels notaris, en una estància baixa que té la torre de la Rectoria ab porta oberta al carrer, reb los actes i en esta estància, que es diu la notaria de la Rectoria, guarda los protocols de tots los actes que es reben en nom del Rector.[5]

Mataró a mitjan segle XVII, segons croquis de Sébastian de Pontault, senyor de Beaulieu, mariscal de camp de Lluís XIV, gravat per A. Perel.

La bona memòria de don Joan Sentís, bisbe de Barcelona, en lo any 1628, a petició del Dr. Pere Pau Pou, Rector de Mataró, i a petició de la Vila de Mataró, per a llevar les molèsties de tantes admissions que demanaven al Rector, féu número de 22 preveres, compresos Rector i dos vicaris, si bé lo Rector, si vol, pot tenir-ne tres vicaris, de la Vila o forasters i donar-los les distribucions. Los 22 de número són Rector, dos vicaris, organista, mestre de cant, entretant que tenen los dits Officis d'organista i mestre de cant, cinch beneficiats i dotze fills de la Vila admesos, los quals admet el Rector a qui li pareix, com sien fills de la Vila, sempre que falten del número de 22, i amb aquest títol d'admissió los ordena lo Sr. Bisbe i lo Rector los admet ab los pactes seguents. Primo que, ans de tot, protesta que no entén fer comunitat, sinó que els admet a les distribucions de les hores, misses, aniversaris, officis, bací de les Animes, de tot lo fundat i de tot lo votiu, ab que li hagen d'ajudar en fer de diaques, de capiscols, més hagen de posar-se a confessar i administrar altres sagraments en dita parròquia de Mataró; a publicar en la trona los manaments, en los dies de diumenges, i ajudar a ben morir los malalts, i en los dies de trons i tempestats a comunir,[6] i a totes les demés functions de l'església, i ab aquestos pactes los admet i no d'altra manera.

La renda fundada de l'església se consigna al Rector, i passa de set-centes lliures, i ab tot lo votiu i confraries, i bací d'Ànimes, passa de 2000 lliures, de modo que cada capellà farà un any més de 90 lliures. Lo Rector en lo fundat té tres porcions, i en los mortuorums té sos drets. Cada dia se canta, ademés dels aniversaris, la missa conventual, la qual paga lo bací de les Animes, i se canten vespres i completes cada dia, i lo primer dissabte de cada mes, i les festivitats de Nostra Senyora se canten matines i alguns altres dies.

Hay fundades en l'església de Mataró deu confraries de pagesos i menestrals, i cada una té sa bandera per a les processons de les confraries i del Corpus, la qual ab tota la octuva festegen, ab molta solemnitat. Tota la renda fundada de l'església, i tot lo votiu, se cobra en nom del Rector de Mataró por son procurador, que és un capellà de l'església, advertint que totes les fundacions d'aniversaris, misses, officis, hores, matines i altres, tot se consigna al Rector de Mataró, i a los succesors, i així se cobra en son nom per son procurador, i tot los plets se porten en son nom del Rector, i ell gasta de la renda de l'església en mantindre los plets, causes, salaris d'advocat i causídic que porten los plets, i sol·licita les causes en Barcelona, sens donar-ne raó als capellans.

Lo procurador que té lo Rector de Mataró per a cobrar la renda, té cap sou de la renda fundada i de tot lo votiu per l'exacció, i té obligació de pagar cada mes lo que hauran guanyat los capellans, al sisè dia del mes següent, segons los ploms[7] que hauran posats lo darrer dia del mes. I també té obligació lo procurador de donar vi i hòsties al Rector, Vicaris i capellans per a les misses, i formetes per a combregar als parroquians.

Tot lo que es guanya en l'església se paga ab ploms que fa fer lo Rector i dit Rector posa lo bosser, que sol ser un dels vicaris, i si lo un vicari està ocupat, l'altre vicari porta la bossa, lo qual paga los ploms en lo cor a cada hora i oficis als interessats lo qual vicari en absència del Rector priva de les distribucions als qui fan faltes, entès emperò que, quant priva lo vicari, los diu la falta o causa, emperò quant te orde del Rector de privar algun capellà, passa la bossa davant del capellà i si lo capellà que ha fet falta demana los ploms, diu lo bosser no hi ha orde, ab que entén està privat, i va al Rector a saber la causa i lo Rector la hi diu i el priva per als dies que obliga la falta, o descomediment, o culpa.

Lo rector dóna gràcia de ploms sempre que vol i lo que vol, segons lo que dóna lloch la bossa.

En los dies solemnes que diu Missa lo Rector, ell fa de domer[8] en lo Cor; en los altres dies fa de domer un dels vicaris i lo vicari encomana a qui vol dels capellans fassen de capiscols,[9] i si los vicaris estan ocupats, lo Rector encomana a un dels capellans fassa de domer i aquell nomena capiscol, advertint que ningún capiscol pot picar, ni primar, sinó Rector o vicari.

Lo vicari fa un paper i el posa en lo cor en una tauleta, i en ell senyala a cada capellà la missa que ha de dir, i a quina hora ha de dir missa, comançant de la missa primera, que és a punta d'alba, fins a l'onzena, de mitja hora en mitja hora, i los capellans que no tenen hora senyalada diuen a la hora que el pareix, sinó és que altra cosa convinga, que se'ls ha d'advertir i han d'obeir.

Los capellans no tenen comunitat ni es poden ajuntar per a res del govern de l'església, sinó en lo cor, per a celebrar les hores i officis divinals, quan los criden ab les campanes a la hora ben vista al Rector, o a son vicari, si bé en assò hi ha puntualitat en guardar orde, que el dóna lo Rector, i quan lo Rector ha menester los capellans per a alguna cosa extraordinària, los crida ab so de campana, ab tantes batallades quants són los capellans.

Lo procurador, acabat lo any, dóna comptes al Rector de la procura, i lo Rector nomena dos capellans, lo que vol per testimonis, i firmen, «jo infrascrit testimoni cridat, firmo los presents comptes».

Lo Rector de Mataró no diu missa cantada sinó lo primer dia de les Pasqües, i los dies de festes més solemnes, com lo dia del Corpus, lo dia de Nostra Senyora d'Agost, que és festa principal de la Vila, lo dia de Tots Sants i altres dies semblants, i tals dies baixen quatre capellans ab capes i bordons a donar l'entonació de la glòria, i lo batlle i tres jurats, ab los acompanyadors, guiats per los porrers, vénen a l'església i assisten al presbiteri. Lo Rector no sol exir de casa per la Vila que no l'acompanye un vicari o un capellà, i el vaja servint un criat. Los capellans en Mataró no ixen de casa sinó en manteu[10] i sotana, i en l'església no poden asistir sense sobrepellís[11] i museta[12] negra, i los doctors morada.

Té lo Rector de Mataró en sa parròquia un convent de frares descalços de Nostra Senyora del Carme,[13] los quals tenen obligació d'ajudar a ben morir los agonisants i han d'ensenyar la doctrina christiana als minyons i a les minyones tots los diumenges de l'any, i per este treball cobren renda fundada, ab que està descarregat lo Rector. Hay altre convent de frares caputxins[14] que ajuden a ben morir; en la Quaresma tenen prèdica en la parroquial cada dia, en lo Advent los diumenges. Los frares descalços en son convent prediquen les tardes en los diumenges de Quaresma i Advent. La Vila paga al predicador de la Quaresma i Advent la charitat i també paga la Vila salari als organista i mestre de cant, ademés de la distribució que guanyen a l'església, i fa la Vila als quatre minyons tiples quatre cotes[15] morades, per a que serveixen a l'església en cantar i ajudar a dir misses resades i a tenir altres profits.

Lo que vui té la Rectoria de Mataró és lo Dr. Pere Folquer que per a obtenir-la ha deixat canonicat[16] i Ardiaconat[17] en la Seu de Barcelona, i la prengué a consell de la bona memòria de don Joan Sentís, bisbe de Barcelona, i dit Rector Folquer és deute en tercer grau de dit Sr. Bisbe Sentís, al qual serví de majordom tot lo temps que fou bisbe en Barcelona, i per dit offici de majordom ha fet dit Rector Folquer grans serveis a la Sede Apostòlica en los hospedatges dels senyors Nuncios Apostòlichs que se serviren aposentar en lo Palau Episcopal de Barcelona i honrar al dit Sr. Bisbe Sentís, Don Josepe de Aqua Viva Arzobispo de Jeve nuncio extraordinario de Sa Santedat en lo any 1622; arribà en 12 d'abril, partí a 12 de juny de dit any. Don Innocencio de Maximis, Bisbe de Bartinola, nuncio de Sa Santedat en Espanya, en juliol de 1622. A l'Eminentíssim Sr. Cardenal Julio Sacchetti, Bisbe de Gravina, nuncio de Sa Santedat en Espanya. En mars 1624, estigué 33 dies lo Eminentíssim Sr. Cardenal Spinola ida y vuelta en abril de 1624. En l'ocasió que lo Eminentíssim Sr. Cardenal Barberino, legat a latere, nepote[18] de Sa Santedat, se serví honrar al Sr. Bisbe de Barcelona Sentís en hospedar-se en sa casa, en 28 de mars 1626, i se'n partí a 10 d'abril. I també se quedaren en palau lo Eminentíssim Sr. Cardenal Pamfilio, monsenyor Monti, aprés nuncio en Espanya, el Sr. Abbar Gaetano, en que gastà dit Sr. Bisbe Sentís llargs ducats, i estos per mà de son majordom lo Dr. Pere Folquer, ara Rector de Mataró. I és de consideració lo servey que féu en donar raó i ajudar i cuidar dels criats malalts que enfermaren, molts del 180 criats que venien servint a l'Eminentíssim cardenal Nepote, en les remeses de robes que han enviat de Gènova ha ajudat a despatxar-los dit Rector Folque, i també en despatxar los líos de robes que venien de Madrid per a Roma, i també suplica que se atenga a lo que lo Sr. Bisbe de Barcelona Sentís, a petició d'estos Senyors, donà en memòria de recomendació de dit Dr. Pere Folquer, son majordom, i ara Rector de Mataró, suplicant-los li fessen mercè en l'ocasió, i encara que los serveis no sien tals, lo cuidado i gana que tingué de que quedassen servits, com diran los majordoms del sobredits senyors, poden donar motiu a fer-li mercé en honrar-lo i que és que la Rectoria de Mataró sia erigida en dignitat de Priorat,[19] i que lo Rector, que avui és Rector, se nomine Prior, i los successors en dita Rectoria i Priorat no obtinguin l'església de Mataró no sia col·legiata,[20] lo priorat sia dignitat, ja que avui no sols los mateixos poders, forces i facultats, i prerrogatives que ans sent Rector, sinó encara ab majors de dignitat i jurisdicció, i que la renda que és fundada, en lo esdevenidor se consigne al Rector i Prior de l'església de Mataró, perquè com hi ha un monestir de frares descalços, i tenen Prior, no se equivoque, i lo curat se quede en les mateixes obligacions, concedint les insignies per a ell i sos succesors, de musseta morada, forra de raso carmesí i de pells de erminis ab roba de cor, en los dies i temps, a ell i a sos succesors ben vist los serà.»

NOTES

1.- Museu Arxiu de Santa Maria (=MASMM), Arxiu del Rector. Rector Pere Folquer.

El doctor Pere Folquer va ser rector de Mataró des del 1631 fins al 1638. Era doctor en dret.

Abans de ser rector de Mataró, ho havia estat de Sant Boi de Llobregat, i havia actuat com a visitador de les parròquies del Bisbat de Barcelona, en nom del seu familiar, el bisbe Joan Sentís (1620-1632), de qui va ser també majordom, com diu el memorial. Havia vingut a Mataró per a la Visita Pastoral de l'any 1623. Diu també el Memorial que per obtenir la rectoria de Mataró, el doctor Folquer va deixar una canongia i l'arxidiaconat de la Seu de Barcelona.

La cronologia del rectorat del doctor Folquer fixa la data del Memorial, ja que en aquest no consta cap data precisa.

El Memorial va ser escrit, tal com consta al seu final, per obtenir de la Cúria romana que la rectoria de Mataró fos erigida en dignitat de Priorat. Devia ser un esborrany per confeccionar la petició formal; de fet, i annex al memorial, hi ha un altre manuscrit en llatí, amb redactat diferent, més retòric, però de molt menys interès, que podria ser còpia de la petició original. No hi ha cap constància, però, que mai no s'hagués tramitat.

La datació del rectorat del doctor Folquer figura a LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple*, volum I (Mataró 1968), p. 164.

La presència del doctor Folquer en la Visita Pastoral del 1623 es documenta a MASMM, Visites Pastorals, visita del 22 de novembre de 1623.

La transcripció segueix el llenguatge original, tot i que s'ha modificat lleugerament l'ortografia i s'ha introduït l'accentuació.

Transcripció i notes de Manel Salicrú i Puig.

2.- Tres naus. Es tracta de l'església gòtica, anterior a l'actual.

3.- Les pedres de marbre amb inscripcions romanes de l'església són molt possiblement els pedestals, avui dipositats al Museu de Mataró, documentats al segle XIX a Santa Maria.

No coneixem quines podrien ésser les pedres de la sufragània, tot i que Sant Miquel de Mata conserva actualment unes inscripcions, documentades a FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró*, I.

Tampoc no sabem com eren, ni on eren, els vestigis de l'aqüeducte.

Vegeu MANEL SALICRÚ I PUIG, «El memorial del rector Folquer», *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, núm. 4 (Mataró, gener-juny 1978), i MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «Un document notarial històric», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 50 (Mataró, octubre 1994).

4.- Cal suposar que es refereix a Sant Martí de Mata, Sant Jaume de Traià, ara terme d'Argentona, però aleshores terme de Mataró, Sant Sadurní de Valldeix, avui Santa Rita, i Sant Simó.

5.- Els manuals de la notaria eclesiàstica de Santa Maria són avui, en concepte de dipòsit del Col·legi de Notaris, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

6.- Comunir és «conjurar el mal temps amb oracions o exorcismes», *Diccionari Català-Valencià-Balear*, tom III (Barcelona 1968).

7.- Els ploms, dits també pellofes, eren unes peces metàl·liques de llautó o llauna, ordinàriament circulars, que s'utilitzaven com a moneda per pagar les assistències dels beneficiats i capellans als serveis religiosos i que després es canviaven per moneda legal. El Museu Arxiu de Santa Maria conserva les pellofes de Santa Maria.

8.- Domer. El beneficiat o capellà que presidia setmanalment les celebracions.

9.- Capistol. Els capellans que portaven capa en els oficis solemnes.

10.- Manteu. Capa que es portava sobre la sotana.

11.- Sobrepellís o roquet. Vestimenta blanca, curta, que els capellans portaven sobre la sotana, en actes religiosos. Podia incloure puntes en les mànigues i la part baixa.

12.- Musseta, «peça de vestit que cobreix els pits, les espatlles i l'esquena, i es duu com a insígnia de canonge, de doctor, de rector o de beneficiat». *Diccionari Català*, VII (Palma de Mallorca 1956). Els capellans el duien sobre el roquet.

13.- El convent de carmelites ocupava l'església de Sant Josep i les dependències annexes, fins fa poc destinades a escola.

14.- El convent de caputxins era situat on avui hi ha el cementiri de Caputxins, d'aquí ve el nom.

15.- La cota és una peça similar a la sotana.

16.- Canonicat, ofici de canonge, a la catedral.

17.- Ardiaca, «eclesiàstic que tenia poder del llegat del bisbe per exercir, en nom d'aquest, la jurisdicció dins la diòcesi o dins una església». *Diccionari Català*, I (Palma de Mallorca 1968).

18.- Nebot.

19.- Priorat, «càrrec i dignitat de prior». Prior, «superior d'una comunitat religiosa». *Diccionari Català*, VIII (Palma de Mallorca 1957).

20.- Col·legiata, «església insigne per ses tradicions i regida per una corporació de canonges, a imitació de les catedrals». *Diccionari Català*, III (Barcelona 1968).

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

El carrer de la Palma (c. 1960)
Fotografia Masachs.

MASMM. Arxiu d'Imatges.
Col·lecció Ferrer i Clariana.

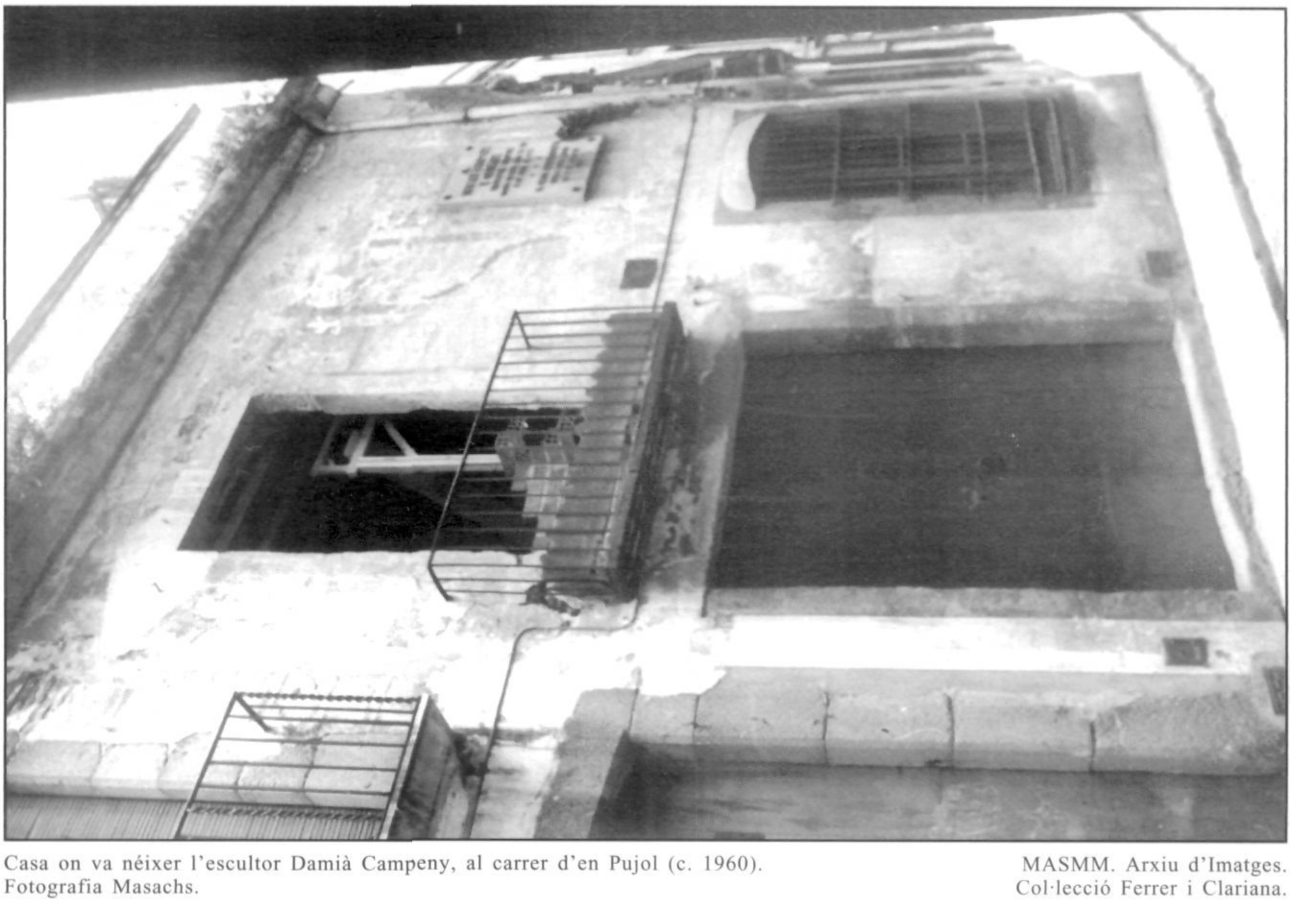
Can Peramàs, al carrer de la Palma (c. 1955).
Fotografia Masachs.

MASMM. Arxiu d'Imatges.

Can Peramàs, al carrer de la Palma.
Detall del portal (c. 1955).

Fotografia Masachs.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

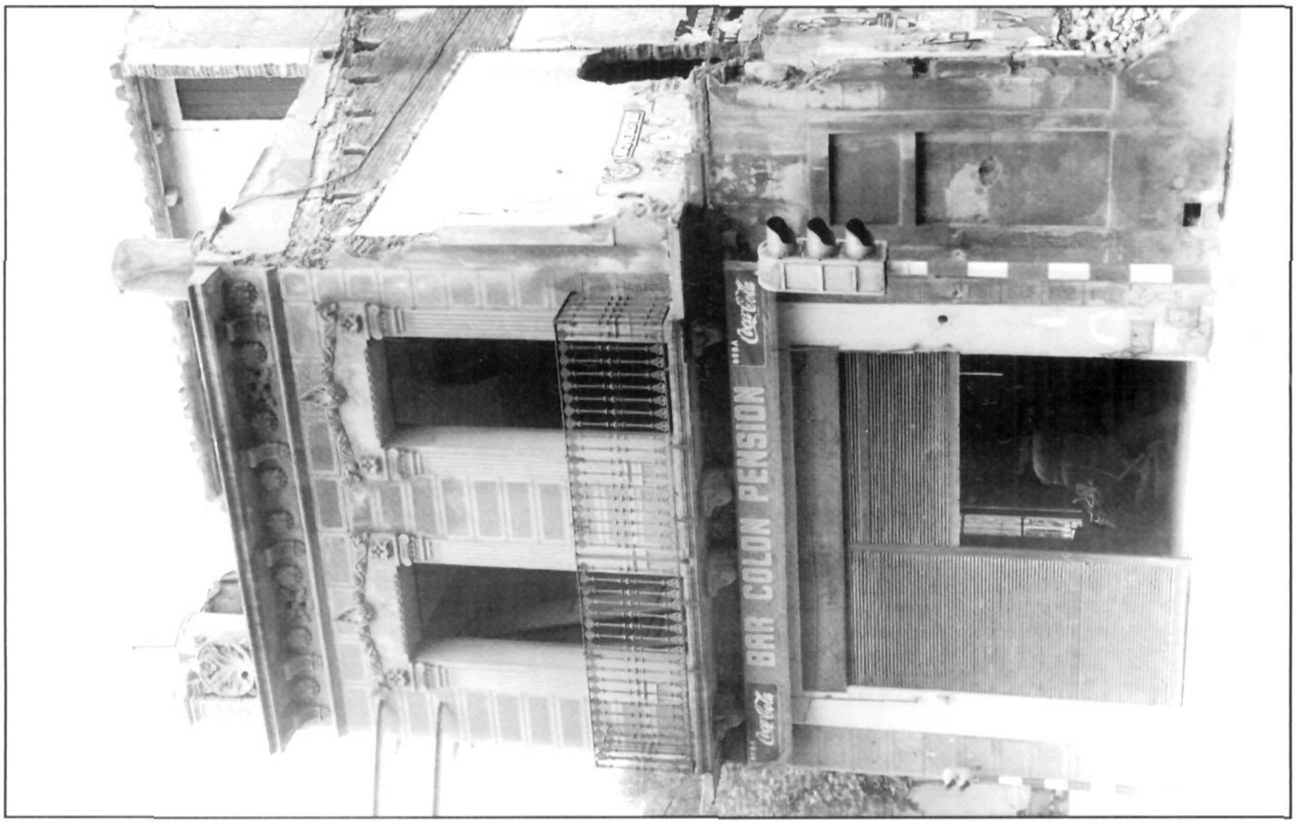
Casa on va néixer l'escultor Damià Campeny, al carrer d'en Pujol (c. 1960).
Fotografia Masachs.

MASMM. Arxiu d'Imatges.
Col·lecció Ferrer i Clariana.

El Bar Colon, a l'avinguda del Maresme, davant de l'Estació, en el moment de l'enderrocament (c. 1960).

Fotografia Masachs. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Ferrer i Clariana.

El Bar Colon, a l'avinguda del Maresme, davant de l'Estació, en el moment de l'enderrocament (c. 1960).

Fotografia Masachs. MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Ferrer i Clariana.

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró
Patronat Municipal de Cultura